IN MVTILVM

NEOPHYTI PRESBYTERI

TITVLVM

COMMENTARIVS.

NAPOLI

NEAPOLI MDCCLXX.
APVD FRATRES SIMONIOS
Publica Facultate.

CAROLINAE AVSTRIACAE

VTRIVSQVE SICILIAE, AC HIER. &c.

REGINAE

PIAE FELICI AVGVSTAE.

NON dubito pleroſque id mihi crimini daturos, REGINA OPTIMA, AC FELICISSIMA, quod brevem hanc Diatribam Muſa-

Digitized by Google

rum ingratiis, ac tumultuarie compactam, qualem privati homines excipere vix dignarentur, graviſſimo Nomini Tuo nuncupare non erubuerim. Verum ita factum oportuit. Nam praeterquamquod quicumque in hoc Ephebeo, quaſi Regio in Horto naſcuntur floſculi, non niſi Regio Nomini omni jure debentur; tum vero meae rationes id unice efflagitare videbantur. Nimirum cum tenui huic Commentariolo neque ab rerum pondere, neque ab auctoris ingenio, aut certe ab ipſa libelli craſſitudine exiſtimationem ullo pacto conciliare me poſſe conſiderem; eo deveniendum fuit, ut ab Auguſto ſaltim inſcripto Tuo Nomi-

ne

ne maximum ei decus apud Lectores exiſteret; ut quos videlicet ab interiori Diatriba repellit commentantis infantia, Auguſta certe frontis Majeſtas veluti alliceret, atque invitaret. Quod ſi Chriſtianum ipſum Diatribae argumentum ſpectes, nulli certe convenientius, quam Tibi ſiſti poterat, quae, ſicut ſolent Reges ſapientiſſimos adminiſtros in conſilium adhibere, uti publicis rationibus tempeſtive proſpiciant; ita Chriſtianam Pietatem de Tuo latere numquam diſcedere pateris, de cujus ſententia univerſa deliberes; eaque ad aures diu noctuque inſuſurrante, ea pacis conſilia inis, quibus ſubditae gentes ſuis com-

modis

modis tamquam de Caelo delapſam intueantur. Quid plura? Neophytus ipſe, cujus gratia integra haec inſtituitur commentatio, ad publicae lucis uſuram evadens, Te unam prae ceteris egregiam habere eſt viſus, cui ſe, ac ſua omnia otioſe permitteret. Ecquid enim eſt, quod cum ab tertio ineunte Chriſtiano ſaeculo in imis terrae viſceribus ſubſederit, atque ſiluerit, Te vix in Italiam adventante, caput e terra extollere properarit? niſi quod tum demum proſilire e re ſua duxit, cum praeſentiſſimam rerum ſuarum Patronam nanciſci eſt viſus, cujus fidei, ac clientelae ſe totum manciparet. Quod vero in ipſo ad-

ven-

Digitized by Google

ventus Tui die id non praeſtiterit, cave ei negligentiae vertas: nempe ſiniſtra ex parte mancus Auguſtiſſimam Reginam adire tamdiu, pro eo ac par erat, diſtrahendum exiſtimavit, quoad eum medica manus in integrum reſtitueret, & commentario praeterea augeret; quo veluti ornatiore habitu & in publicum prodire, & ſe Tibi ſiſtere ſaltim non erubeſceret. Tu vero, REGINA CLEMENTISSIMA, quoniam inter innumeras, quibus circumfluis, animi dotes principem ſibi locum (aliarum pace hoc dicam) vindicare videtur Humanitas; hoc qualecumque demum eſt reculae, non modo aequi bonique ducas, ſed & ejus

auсto-

auctorem, ac Regium hoc Ephebeum univerſum in Tuum patrocinium adſciſcere pro Tua indulgentia ne graveris. Noſtrae interim erunt partes ſollicitis precibus Superos fatigare, ut Te, ac FERDINANDVM IV. PIVM, FELICEM, AVGVSTVM ad utriuſque Regni beatitatem de noſtris etiam annis diutiſſime ſervent; &, quod unum publicae privataeque omnium felicitati reſtat, innumera Te faciant, ac lepida Prole beatiſſimam. Neap. ex Regio Ephebeo, Idibus Ianuariis 1770.

MAIESTATI TVAE

Devotiſs., atq. Addictiſs.
Cajetanus Migliore.

Digitized by Google

IN MVTILVM

NEOPHYTI PRESBYTERI

TITVLVM

COMMENTARIVS.

I. LItteratum marmor, quod ſuperioribus Kalendis Septembribus (1) prope Tuſculum (2) forte fortuna eſt erutum, licet ſiniſtra ex parte mutilum; digniſſimum tamen eſt, quod ad lucis uſuram quamprimum evadat. Sive enim

 ſtyli

(1) Ne meam tarditatem accuſes, quod tribus enucleandis verbis, quaſi in Deiphobes reſponſo quadrimeſtrem induſtriam tranſmiſerim, monitum te heic in limine volo, hoc qualecumque demum commentariolum ſuperioribus autumnalibus jam ad umbilicum perductum, cujus rei teſtes habeo doctrina, ac morum ſuavitate commendatiſſimos Marchionem de Sarno, ac Nicolaum Gorga hujus Regii Ephebei Moderatorem, quibuſcum rem omnem communicavi. Interea vero rumor dilatus eſt, Epigrammatis exemplar in alienas manus incidiſſe, quo publici juris evaderet; ſtatim receptui canens calamum excuſſi, veluti e ſpecula advigilans, num quis ea de re acturus in ſcenam proſiliret. Nunc autem quoniam tertium jam menſem nemo ſpectatoribus ſe ſiſtit, pluribus amicorum efflagitationibus fatigatus, mearum partium duxi poſt ſiparium diutius non latere, nec rem litterariam eximio hoc quantivis pretii titulo defraudare.

(2) Primo ferme ab Tuſculo lapide, qua iter eſt ad Montem Porcium.

ſtyli elegantiam ſpectes, ſive nitidos characteres, ſive interiores, quas exhibet Eccleſiaſticae Philologiae latebras; nulli certe, quod hactenus innotuit, ſecundum videtur. Antiquitate vero tanta eſt, ut vix paucos eo majores natu invenias Chriſtianos lapides. Ineunte enim tertio Chriſtianae Reipublicae ſaeculo natalem diem adſpexit, cujus quidem temporis monumenta pleraque cum ipſa per se aetas, tum vero Gentium furor nobis invidit, quae id unice per illos dies veluti de compacto conjuraverant, uti Catholicum nomen omni ex parte delerent: eoque factum eſt, ut ea hiſtoriae pars ſuis veluti orbata praeſidiis ad hanc diem aut tenebris obruta, aut fabulis implicata ſuperſit. Itaque rei litterarum publicae, Chriſtianarum praeſertim antiquitatum aeſtimatoribus apprime gratum me facturum duxi, ſi illud, qua parte deficit, de meo ſupplerem; adhaec publici juris facerem; pauculis denique è re nata animadverſiunculis adſpergerem, quantum vix illuſtrando marmori foret ſatis. Ejus autem exemplar ab diligentiſſimo Viro (3) ad marmoris fidem expreſſum ita ſe habet.

ΘCKTC.

(3) Is eſt Antonius Viſone, quem pro merito laudare deſpero; quippe ab interiori Muſarum contubernio, quibuſcum tanta cum laude verſatur, candidiſſimos ſupra quam credi poſſit mores expreſſit. Eum Joſephus Cardinalis Spinellus acerrimus ille ingeniorum aeſtimator ſatis diuque ſpectatum Romam, bonis probantibus, evocavit, atque ad ingrediendum oratoriae artis curriculum ephebis in Propaganda auctorem, ac ducem delegit.

Digitized by Google

ΘCKTCΝΕΟΦΙ
ΤΩΠΡΕCΒΥΤΕΝ
ΚΩΜΗΠΡ . . . .
ΑCΚΑΛ . . . . . .
ΤΙΩΝ . . . .
CΚΒΡ . . . .
ΠΡΑΙC . . . . . .
ΤΩΜΕC . . . . .
ΤΡΙΚΑΤΩ . . . .
Α . . . .

Quod ſic reſtituo: ΘΕΟΙΣ ΚΑΤΑΧΘΟΝΙΟΙΣ ΝΕΟΦΥΤΩ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΩ ΕΝ ΚΩΜΗ ΠΡΟ ΜΙΑΣ ΚΑΛΑΝΔΩΝ ΜΑΡΤΙΩΝ ΥΠΑΤΟΙΣ Κ. ΒΡΟΥΤΤΙΩ ΠΡΑΕΣΕΝΤΙ ΤΙΤΩ ΜΕΣΣΙΟ ΕΞΤΡΙΚΑΤΩ Β... Α. Ω. h. e. *Dis Manibus Neophyto presbytero in vico pridie Kalendas Martias*, *Conſulibus C. Bruttio Praeſente*, *Tito Meſſio Extricato* II. A. Ω.

II. Jam primum omnium Chriſtianum eſſe hoc marmor haud ullus ſupereſt ambigendi locus: etſi enim *Deorum Manium* ipſo in limine invocatio alio nos trahere videtur; at *Neophyti* nomen Chriſtianae certe originationis; adhaec *Presbyteri* vox; A denique inferne deſcripta, cujus e regione Ω longa aetas abraſit, extra omnem dubitationis aleam ſtatuunt. Accedit *Kalendarum notatio*, quae licet non certiſſima, vero tamen ſimilis eſt Chriſtianiſmi teſſera (4); quippe profana marmora

(4) Profecto haec in cauſſa fuere, cur pſeudo-Euſebius De Cultu Sanctorum Ignotorum c.6. Fontaninus in S. Columbae Epitaphium p.70. &, quod caput eſt, criticorum moroſiſſimus Fabrettus c. 2. pag.

mora eas raro prae ſe ferunt. Ad aetatem vero quod attinet, ultro ipſe per ſe lapis fatetur natum eſſe anno Aerae Dionyſianae CCXVII. in eum quippe annum (5) C. *Bruttii Praeſentis*, ac *Titi Meſſii Extricati* incidit conſulatus.

III. De Graeco autem idiomate nihil moror: nam neque dialectus, quae communis eſt, neque C pro Σ (*6*), aut minutae aliae id genus quiſquiliae tanti ſunt, ut iis lectores diutius remorari debeam. Niſi quod unum illud monitos eos inde volo, marmoris auctorem Graecum aliquem fuiſſe ex eorum numero, qui aut ex Graecia Italica (7), aut ex aliis Orientis provinciis Romam totius Imperii caput, pro eo ac fieri ſolet, unde-

2. pag. 112. expreſſam depoſitionis diem Chriſtianorum marmorum *διοριστικόν* eſſe adfirment: cui quidem ſententiae Caeſar Malvaſia Marm. Felſ. p. *569*. nonnullique recentiores accedere videntur. Eos autem a veritate abhorrere non pauci apud Gruterum, Reineſium, Muratorium, ipſumque, quod magis mirere, Fabrettum lapides cuique oſtendunt. Ab iis tamen in praeſentia ſuperſedere tum commentarioli me brevitas jubet, tum vero ne aliorum ſcripta compilaſſe videar; ſed conſule Lupum ad S.Severae Epitaph. p.*76*. qui abſolutam ea de re tractationem habet.

(5) Vide infra ad poſtremas marmoris lineolas §. XXXVIII. & XXXIX.

(*6*) De lunati ſigmatis ortu, ac fato nihil certi ex collatitia Eruditorum ſtipe eruas; diverſas enim ineunt vias. Spanhemius de Vſu ac Praeſt. Numis. Domitiano ferme ſuppar facit, eique Vitryus ad Epitaph. Flavii Clementis Martyris apud Calogerà pedarius Senator uno verbo adſentitur: Mazochius in vas pſeudo-Socraticum, ad primi Chriſtiani ſaeculi exitum rejicit; quocum ſentit Audrichius Inſtit. Antiqu. part. 2. Sponius multo recentius opinatur: Moutſauconius autem, ac De Orville ad ipſa Caeſarum exordia adſurgunt; immo & Lupus paullo altius derivat: Maffejus denique, & Corſinius in incerto opinionum tamquam lubrico in ſolo verſari videntur. At vero litteram illam tria ferme ſaecula Chriſti aetatem praecedere *σύγχρονοι* nummi, ac lapides fidem faciunt. Verum enimvero ne actum agam, atque alienas merces pro propriis extruſiſſe videar, adi Auctorem Inſcriptionum Panormi p. 237. qui rem pluribus, nec ſane levibus indiciis ſuadet.

(7) Tertio Chriſtiano ſaeculo nonnullas Magnae Graeciae urbes (quas inter & noſtra Neapolis) adhuc Graece loquutas, egregie, ut ſuus eſt mos, probat Mazochius ad

undeunde (8) confluebant; qui fortaſſe eo ipſo morabatur in vico, cui noſter Neophytus praeerat, eique ſuprema pietatis officia perſolvens ſepulchralem titulum aere ſuo ponendum curavit. In ipſo enim Latii umbilico plurimos per ea tempora Fideles Graeco ore loquentes verſari conſueviſſe vel inde facile eruas, quod Graecas ejus aetatis marmoreas tabulas Romana ipſa (9) ex intervallo protulerint coemeteria. Nec deſunt bilingues ejuſdem ferme temporis Chriſtiani lapides (10), Graeco ſci-

ad Tab. Heracl. p.62. & de Eccl. Cathedr. ſemp. un. p. 100. Immo vero vicos patrii ſermonis longe tenaciores fuiſſe ſatendum eſt: Romanam enim civilitatem lege Julia conſecutae Graeci nominis gentes; adhaec Coloniis deinceps, Municipiiſque ſerius ocyus adſcriptae, quo ſrequentiori utebantur Romanorum conſuetudine, eo magis eorum inſtituta, ac linguam adſciviſſe vero ſimile videtur; quo factum eſt, ut in pagos Latiaris ſermo multo ſerius irrepſerit.

(8) Huic certe Latinorum, Graecorumque commercio natalem debent compluſculi Latini lapides praeſertim Chriſtiani Graecis litteris conſcripti; adhaec Graeci Latinis elementis apud Reineſium, Fabrettum, alioſque. Sit inſtar omnium S. Severae Epitaphium, quod eruditiſſimo auxit commentario Lupus, & alia id genus, *quam magnus numerus Libyſſae arenae*.

(9) Pleniores ſunt antiquorum chartae, quam ut teſtibus lectores enecem. Ceterum praeter inſitum Romanorum animis erga Graecas litteras ſtudium, quod uno ore praedicant veteres omnes; ſcimus victrices aquilas ſingulis ferme annis innumeros ſecum ex Graecis provinciis captivos homines Romam comportaſſe; quo factum eſt, ut infinitus propemodum ſervorum grex Romanas terras invaſerit. Eorum autem plurimos Chriſto nomen dediſſe tum Graecanica nomina, tum ipſa ſervorum opificia, quibus Chriſtiani circumfluunt lapides, argumentis prorſus neceſſariis evincunt. Immo vero Romae unam, atque alteram fuiſſe Graecorum Chriſtianorum *συνέλευσιν* a Latinis diſpertitam, in quam non niſi Graeci confluerent, auctor eſt Mazochius ad Kal. Neap. p. 468. n.53. Nam praeter quam quod frequentiſſimae quaequae urbes hujuſmodi conventus in *ὁμογλώττων* uſum ſemper habebant, tum vero id ipſum ex Iuſtini Actis nervoſo rationum pondere derivat: eoque nomine p. 452. col. 2. Tillemontium, Papebrochium, alioſque caſtigat, quod ejuſdem S. Iuſtini Acta, utpote Romae compoſita, Romana primum, deinde Graeca civitate donata exiſtiment.

(10) Vide Rein. Cl. XX. 37. Chriſtianis vero profani amice conjurant lapides. Hinc illa Severi liberti compari ſuae lepide abblandientis acclamatio: IVLIAE SE-
VE-

ſcilicet, Latinoque ſermone conſcripti, qui quidem intermoriturae jamjam in Italia Graecae linguae indicium praebebant. Praeſtat nunc autem ſingulas marmoris partes ſigillatim adire.

V. I. ΘCKTC

IV. Sollemnem eſſe hanc *Θεῶν καταχθονίων Deorum Manium* invocationem veteribus lapidibus apprime familiarem, ipſa cuique per ſe res loquitur. In quo quidem illud obſervatu dignum, veteres ſaepe per initiales ſyllabarum litteras verba per compendia ſignaſſe. Id vero eo factum contendit Mazochius (11), quod ſolerent interdum ſyllabatim verba concidere, ac puncta interjicere: hinc ubi vocem aliquam per primores ſyllabas notare in animo erat, haud raro primas uniuſcujuſque ſyllabae litteras ſignabant. Sane notiora ſunt, quam ut monitore indigeant DPS *depoſitus*, DM *dormit*, DMN *domini*, BMN *benemerenti*, RQ *requieſcit*, PS *poſuit*, LC *locus*, SD *ſedit* (12). His adde rariuſcula illa ſcitu non injucunda PARTB *parentibus*, H.I. *bujus*, SBTA *ſub-*

VERAE ΚΤΡΙΑΝ ΑΓΑΘΗΝ, quam refert Vignol. Inſcr. Select. p. 235. & Bonannus ex Muſaeo Kircheriano Claſſ. III. p. 205. Denique cui non notum ſingulare illud Doniani Epigrammatis litterarum compendium IN FR. Π.Ω. IN AGR. Π. Φ. h. e. IN FRONTE ΠΟΔΑΣ Ω. IN AGRO ΠΟΔΑΣ Φ? Don. ex edit. Gorii Claſſ. X. 38. p. 362.

(11) Mazoch. in Epitaph. Hilari p. 11. n. 6.

(12) Id ſi Fletwodo innotuiſſet, profecto de remiſſo veteris diſciplinae rigore ſecum ille non expoſtulaſſet Syll. Antiqu. Inſcript. p. 376. quod Caſſium vix annorum XXI. Epiſcopali tamen auxerint dignitate: non enim quos vixit, ſed quos SD. h. e. *ſedit*, ibi enumerantur anni. Quod & in aliis lapidibus uſuveniſſe conſtat, ut non ſolum vitae, ſed & ſacerdotii, militiae, conjugii, viduitatis, novae a baptiſmo vitae, temporis denique, quo virgines Deo conſecrari coeperant, notarentur anni. Atque in ea annorum recenſione eo diligentiae devenerant, ut horarum ſemiſſes, & ſcrupulos aliquando ſignaverint.

Digitized by Google

ſubtracta, PTRQ *poſteriſque*, Q. C. P. R. B. R. *quem comparaberunt*, K. R. M. *Kariſſimae*. At fruſtra ſim, ſi hujus moris exempla Maſorethica ſedulitate congerere ſatagam. Cave tamen his accenſeas cum Reineſio, ac Fabretto N. P. C. h. e. *Napucam*, ſi Diis placet. Id vero cur ſentiam, ne commentarioli continentia diſtrahatur, ad imam paginam (13) rejicere viſum eſt.

V. At vero quid ſibi fert intempeſtiva illa *Deorum*

[13] Marmor apud Grut. CXI. 1. ſic ſe habet. GENIO. ORD. QVEM. VLP. DOM. HERMES. AVG. COL. OB. HONOREM. ORNAM. DEC. PROMISERAT. T. P. S. L. VAL. TRAEPTVS. ET. DOMITIVS. REGVLVS. HIPPONICVS. HERMES. ONESIMVS. AVG. COL. N. P. C. L. D. D.D. Reineſius, ut eſt egregio illo ad effingendum ingenio ſtatim Claſſ. I, 168. AVGuſtalem COLoniae NaPuCenſis confidentiſſime interpretatur: attamen vel meo periculo a vero tantum abhorret, quantum Codrus ab Inacho. Ecquid enim eſt, quod Napucenſem Coloniam intelligat, quum marmor e Coloniae Vlpiae Trajanae ruderibus erutum eſſe conſtet? Scio equidem utraſque olim in Daciam deductas Colonias; at illa ſeptemtrionem, haec meridiem ſpectat: locus itaque Reineſianae conjecturae non conſpirat. Quod ſi e Napucenſi ad Vlpianam fato aliquo delapſum lapidem dicas; quid eſt, quod qui primis verſibus AVG. COL. ſcripſit, ſtatim N. P. C. non ſubjecerit? Si enim de Coloniae nomine monitos volebat lectores, par erat, ut in marmoris initio potius, quam ſub finem eam ſignaret; aut certe nullibi. Atqui is, qui tam cernit acutum, ab hac indagine leviſſimo negotio extricare ſe poterat. Nam idem marmor, neſcio qua editorum oſcitantia, rurſus in ſcenam prodit pag. CCCCLXXXI. 5. licet ſuperiori ex parte mancum, niſi quod pro N. P. C. habet H. P. C. Itaque qui in titulis ſupplendis, emendandiſque tantam prae ſe fert licentiam, ut jam in proverbium abierit Reineſiana libertas; poterat heic ſine religione, praeſertim altero ſuffragante marmore, N. in H. leviuſculè immutare. Eo pacto integer ſe prodit marmoris ſenſus, ut *quem Vlpius Dom. Hermes promiſerat Titulum Pecunia Sua Lubens* (ita enim ſiglis illis T. P. S. L. medicinam hactenus, quod ſciam, intentatam facio) *Val. Thraeptus Hic Ponendum Curavit*. Ita marmor, quod, Reineſio interprete, neſcio quid monſtri alit, admodum planam prae ſe fert explicationem. Quod ſi correctioni nullo pacto acquieſcere velit Reineſius, meminerit litteras plane gemellas apud Grut. CCCLI. 7. rurſus occurrere: D. M. V. F. Q. ALSVTIVS. IIVIR. N. P. C. h. e. *Nomine Proprio Curavit*. Vtcumque ſe res habeat, quidvis patiar potius, quam portentoſam illam marmoris ſollicitationem.

rum Manium Chriſtiano in marmore invocatio? ac vereor quidem, ne uno hoc nomine Neophytum noſtrum de Catholica pace deturbent invidi, eumque continuo ſub Tartara detrudant. Fabrettus certe (14) Mabillonio erudiţiſſimo viro id crimini vertit, quod in Leopardi marmore (15), primis illis D. MA. *Deos Manes* cubare exiſtimet; ac *Deo Magno*, ſive *Maximo* Marte ſuo recudit; cui quidem Boldettus, Marangonius, Mamachius, aliique inhaerent (16). Eorum tamen pace inſolentem non eſſe hanc *Deorum Manium* in Chriſtianorum titulis invocationem, ultro palam univerſis faciunt ſubjecti, quos hinc illinc, quoad per temporis anguſtias licuit, corradere potui lapides, multo plura, ſi modo adnitar, in vaſto Inſcriptionum Oceano deprehenſurus: adeo ut, quae ſaepiuſcule per compendia in veteribus Chriſtianorum lapidibus occurrunt ſigla D. M. aut Θ. K. (17) pro *Dis Manibus*, aut Θεοῖς Καταχθόνιοις ſine ullo exiſtimationis diſpendio intelligi poſſe pateat.

VI. Atque ecce tibi ex Kircheriano Muſaeo (18):

DIS . MANIBVS . FILIO . SVO . DVLCISSIMO . POSVIT . QVI . VIXIT . ANNIS . VI . DIES . XXVII.

[14] Inſcript. Dom. c.2. p.112. & c.8. p.564.

[15] Iter Ital. p.73. & ſeq.

[16] Boldet. *Oſſerv. ſopra i Cimit.* lib. 1. c. 24. p. 115. & lib.2. c. 10. p. 452. Marang. *Delle coſe gentileſche traſportate ad uſo delle Chieſe*. Mamach. Orig. Eccleſ. lib. 3. c. 1. §. 3. tom. 3. p.17. Bonada Carm. Sep. Diſſ. X. c.12. p.464. tom. 2. Quid quod Muratorius, qui pag. 1878. aperte *Deos Manes* exhibet; dein pag. 1901. praeter expectationem rem in dubium revocat; tum vero pag. 1909. *Deo Magno* legit? utra vero ex his potior ei rideat ſententia adhuc ſub judice lis eſt. Mireris denique Mabillonium, qui de cultu Ss. Ignotorum, Fabretti in verba jurans, parum abeſt, ut ſuae ſententiae palinodiam canat.

[17] Egregiam eorum ſupellectilem corraſit Boldettus lib. 2. ubi ſup. Adde Aringhium, Boſium, Severanum Romae Subterraneae Auctores, ac ceteros paſſim veterum inſcriptionum collectores.

[18] Refert Lupus in Epit. S. Sev. pag. 105. adhaec Iacutius in

Vit.

(ſic)
XXVII . IN . PACAE . Adhaec Odericus (19): DIS. MANIS. PARENTES. BENEFECERVNT. FILIO. DIGNO. STERCORIO. QVI. VIXIT. ANVM. ET. MENSES. V. Adde Gruterum ex correctione Fabrettiana [20]: DIS. MANIBVS. IANVARIAE. QVAE VIXIT. ANN. XIII. MENS. XL. D. XIIII. FECIT. Q. MAGIVS. HILARIO. PATER. FILIAE. DVLCISSIMAE. ET. SIBI. POSTERISQVE. SVIS. Rurſus [21]: DEBITA. SACRATIS. MANIBVS. OFFICIA. Et [22]: SANCTIQVE. TVI. MANES. NOBIS. PETENTIBVS. ADSINT. Et [23]: DVLCIS. APVD. MANES. ZOE. Accedunt diverſae illae quidem, ejuſdem tamen furfuris voces [24]: QVEM FATO ANTICIPANS. Et apud Fabrettum [25]: FATIS DECESSIT INIQVIS; atque alia id genus non pauca, quae Chriſtianis in lapidibus ex intervallo occurrunt [26].

VII. Qua quidem de re adfirmare non dubito; veterum Chriſtianorum nonnullos Ethnicum illum lo-

quendi

Vit.Conſtant.part.2.pag.159. Georg. Diſſ.de Monogr.Chr.pag.59.Murat. 1928.4.& Auctor Inſcriptionum Siciliae, & adjacentium Inſularum Claſſ.XVII.n.18.

[19] Diſſ. 2. de Anonymi Martyris Epitaphio pag. 43. Titulum vero Chriſtianum eſſe vel ex uno *Stercorii* nomine in Chriſtianis marmoribus haud infrequenti patet, uti obſervat Fabret. c.8. pag. 582. Marm. Piſaur. Inſcript. 157. eſt *Iſtercorio*, quod quidem tantumdem valet; quippe nominibus ab ST, SP, SC incipientibus I praeponere in more erat. Vide Rein. Claſſ. XX. 328. & Bonarrot. in Fragm. Vitr.p.112. Quod & in ſuam linguam inde derivarunt Itali.

[20] Fabret. in Emend. Gruteriau. p. V. Vt autem heic Ianuariam Ethnicis ſurreptam Chriſtianorum gregi inſererem, indicium fecit menſium XL praeter annorum ſummam adnotatio: eo enim ſub cortice utramque ante, ac poſt baptiſmum vitam deliteſcere ponderoſis, ut ſua ſunt omnia, argumentis contra Sabatinum evicit Mazochius p.50.

[21] Grut. 1058. 1. & Fabret. pag. 80.

[22] Grut. 1061. 7.

[23] Id.ib.8. vid.Fabret. ubi ſup.

[24] Fletw. pag. 736. 1.

[25] Pag. 112. c.2. p.276.

[26] Boldet. lib. 2. c. 11. pag. 464. Fabret.p.112. n.277.

quendi morem interdum de induſtria adfectaſſe, uti mortuorum cineres Gentium inquiſitioni, inſultibuſque inviderent; ut ſi qui olim eis forte ſe darent loculi, profano illo in ſpeciem adparatu, eorum oſſibus parcerent, atque in urna tuto quieſcere paterentur. Ecquis enim neſcit, quanta ſollicitudinum contentione in id unice adlaborarint, ne dormientium ſollicitarentur cineres? Huc profecto ſpectat, quod eos in coemeteriis, atque adeo in ipſis terrae viſceribus hominum adſpectui ſurriperent: huc dirae illae, quibus ſepulchrorum violatoribus mala omnia [27] precabantur: huc denique aenigmatica illa Chriſtianorum marmorum φρασεολογία, qua non ſacra tantum myſteria, ſed & ſepultorum oſſa Ethnicorum oculis, manibuſque ſubducerent [28]. Vero itaque haud abſimile videtur, profanis hujuſmodi vocibus lapides nonnumquam dedita opera adſperſiſſe, uti Gentes in eorum cadavera acriter infenſas hiſce technis, ambagibuſque fallerent.

VIII. Haec niſi faſtidioſo lectori faciant ſatis, illud nemo mihi eripiet, quin profanas in Chriſtianis marmoribus voces primorum Fidelium, Neophytorum

[27] Atqui hujuſmodi minas, quibus, pro eo ac par erat, cadaverum quieti conſulebant, Reineſius neſcio qua intempeſtiva religione *pietati, ac manſuetudini Chriſtianae difformes* nominat Claſſ XX. 440. Vide Iacutium de Bonuſa, & Menna Exercit. II.

[28] Cui non notae ſollemnes illae *Accipiendi*, *Percipiendique* formulae, quibus Merſionis myſterium innuebant, quaſque in ſuum porro *Criobolium*, *Tauroboliumque* derivarunt Ethnici? ut eruditiſſime Van-Dale de Antiquit. & Marmor. Diſſ. I. His accenſeas vocabula *In Pace*, *Depoſitus*, *Reddidit*, *In Fide Conſtitutus* (de quo vide Mazoch. adverſus Sabatini, ac Barruffaldi opinionem), adhaec myſticam dierum ſupra XXX, ac menſium ultra XII numerationem, quibus vitae annos a baptiſmatis aetate diſtinguebant. Obſcurum denique Chriſti Monogramma, ac cetera ſcalpta Navis, Palmae, Columbae, Piſcis, & quae plura erant hujus generis hieroglyphica ſymbola, quibus Arcani diſciplina continebatur, quibuſque veluti teſſeris ipſi ſibi innoteſcebant, non item exteris.

Digitized by Google

rum praeſertim inſcitiae tribuam, qui Chriſtianis myſteriis vix imbuti, adhuc aliquid ex Gentium ritibus, pro eo ac fieri ſolet, retinebant; Ethnicaſque phraſes conſuetudinis vitio temere potius, quam impie uſurpabant. Quod quidem naſcenti Eccleſiae, Fideliumque infantiae dabatur: id enim ratio temporis expoſtulare videbatur, ut multa, quae ex Majorum ſuorum inſtituto altas in Ethnicis radices egerant, illis Chriſtianae rei incunabulis tolerarentur, quo Gentes ad Catholicum nomen ſenſim ſine ſenſu deducerentur; quae tamen deinceps radicitus extirpata ſunt. Et re quidem vera ſcimus in Neophytorum gratiam multos Ethnicorum ritus Chriſtianis [29] permiſſos. Quid quod & compoſita demum pace, heterodoxae impietatis molem ictu temporis evertere Chriſtianis Principibus e re Eccleſiaſtica viſum non eſt? Sed latis identidem e re nata ſanctionibus [30], tum demum Idolorum cultum penitus delere da-

[29] Age vel una in re Libitinaria quam paria utrobique ſunt omnia! dormientium oculos componere, adhaec cadavera abluere, tum unguentis aromatiſque condire, linteis denique, inſtitiſque obvolvere, ad ſummam magnificis veſtibus, quantum per ea tempora licuit, ornare, roſiſque adſpergere (*Roſalia* vocant, de quibus Mazoch. ad Kal. Marm. Neap. tom. 1. p. 53. n. 27.); quos quidem ritus ab Ethnicis expreſſos egregie praeter ceteros perſequitur Aringhius lib. 1. c. 21. Mitto Stationes in templis, Epulas ſacras ſeu Agapas, Peregrinationes religionis ergo, Sacra Collegia, Ordines, Pervigilia, Votivas Tabellas, Amburbia, Ambarvalia, ac ne ſingulis immorer, alia id genus ſexcenta, de quibus Van-Dale De Orac. & Marm. Quod quidem anſam praebuit Catholicae veritatis hoſtibus, ut Chriſtiani nominis integritatem Ethnici veneni afflatu contagioque corruptam objicerent.

[30] Ecce tibi ad rem Baronium ad an. 324. n. 91: *Quamobrem conſtat hallucinari eos, qui a Conſtantino clauſa Deorum templa, & eorum ſacra omnino proſcripta adfirmant.* Et ad an. 326. n. 76. *Conſtat enim diu poſt Conſtantinum fuiſſe hoſtias immolatas. Romae ſiquidem gentilitiae ſuperſtitionis cultores mordicus patrita ſacra retinebant. Vix tandem tempore Theodoſii Senioris Idolis immolari, ſacrificia Romanis penitus prohibita eſſe noſcuntur.* Sed & pagos ab hoſtiis immolandis multo ſerius abſtinuiſſe vel

datum eſt. Atque ad haec quidem tempora refero Aurelii Balbi marmor apud Fletwod [31], in quo aperta de Iove mentio.

IX. Id vero oculis pene ipſis videre eſt in veterum Chriſtianorum nominibus. Nam [32] *Deos nationum nominari lex prohibet;* pluresque accepimus, vix ad Catholicam ſeſe receperant veritatem, ſtatim ſuum nomen [33], quod Superſtitionem ſaperet, commutaſſe. Quid ergo eſt, quod ipſa Deorum nomina apud Chriſtianos obtinuerint, niſi in Neophytorum gratiam permiſſum id dicas? Atque ecce tibi *Mercurium* [34], *Caſtorem*, ac *Pollucem* [35], *Herculem* [36], *Herculiam* [37], *Fortunium* [38], *Venerem* [39], *Veneriam* [40], *Saturninum* [41], *Diſcordiam* [42], *Aphroditen* [43]. Accedit *Ammon*

vel unum *Paganorum* nomen ſat arguit. Vide Cangium, & Pitiſc. v. *Pagani*, & Voſſ. Etymol. v. *Pagus*.

(31) Marmor eſt apud Fletwod pag. 345. 3. AVRELIO BALBO VITA INTEGERRIMO MORIBVSQVE ORNATO QVI SE QVIETIORIS PERFECTIORISQVE VITAE DESIDERIO EX NEGOTIIS CIVILIBVS IN QVIBVS FVERAT CVM LAVDE VERSATVS IOVIS OP. MA. BENEFICIO DVCTO HIC IN SPE RESVRRECTIONIS QVIESCENTI LOCVS PVBLICE DATVS EST. Scaliger ex quo Iovem heic nominari intellexit, ſtatim Aurelium Balbum ſub Tartara demiſit. Sed aperta Reſurrectionis mentio eum Chriſtianum eſſe jubet. Quod vero ei locus publice datus eſt, omnem dubitandi anſam praecidere videtur, poſt Conſtantini tempora poſitum lapidem. At vero Muratorius Antiq. Ital. Diatrib. 58. Epigraphen ad XIV. aut XV. ſaeculum rejicit; quod quidem, donec meliora aliunde promat, haud concoquere poſſum. Lapidem refert etiam Grut. ML. 3.

(32) Tertull. de Idol. c. 20.

(33) De Balſamone refert Ruinartius in ejus Actis: de Euſtachio, ejuſque familia Niceta Paphlagonius in vit. S. Euſtach. ap. Combefiſ. De V. Martyribus Aegyptianis Euſeb. lib. de Martyr. Pal. c. 10. apud Ruin. Act. MM. pag. 346.

(34) Grut. 1059. 3. Murat. 1933. 10. Paſſion. p. 123. 69. Fabr. p. 551. XIX. necnon 27. & ſeq. Id. p. 734. 459.

(35) Murat. 1850. 2. 3. 4.

(36) Grut. 1053. 5. Murat. 1884. 8. 186. 3. 1. Marm. Piſaur. p. 65. 158.

(37) Paſſion. 117. 40.

(38) Fabr. 569. XLVI. XLVII.

(39) Bold. p. 475.

(40) Fletw. 365. 6.

(41) Gud. 370. 7. (42) Grut. 1051. 11. Fletw. 386. 1. Murat. 1858. 2.

(43) Sponius in Itin. refert Chriſtia-

mon Metropolita apud Palladium [44], *Bacchus* Secundicerius Scholae Gentilium, & Martyr apud Adonem [45], *Mars* Diaconus apud Baluzium [46]: ac plura certe rimantibus occurrent [47]. Quid quod & fluviorum nomina non reſpuebant, quibus Divinos olim exhibitos honores conſtat? Apud Fabrettum [48]: AVRELIA. FELICITAS. ET. CL. INACHVS. Haec veluti de compacto conſpirare videntur, ut in naſcentis Eccleſiae gratiam nonnumquam de Canonum, ac Diſciplinae ſeveritate tantiſper remiſſum credatur, dum hiſce veluti blandimentis infans adoleſceret Eccleſia.

X. Hinc vero facile expeditu eſt, cur Chriſtianis lapidibus profanas nonnumquam imagines appoſuerint, quarum etſi pleraſque per aenigmatum involucra Chriſtiani nominis etiam ſymbola eſſe autument Bonarrotius, Boldettus, Aringhius, Severanus, aliique [49]; permultas tamen ad ſacrum ſenſum vel niſu Herculeo nullatenus detorqueas. Quid enim Baccho, Veneri, Cupidinibus cum Chriſto commune dicas? Atqui hujuſmodi Deos, licet rariuſcule, tamen prae ſe ferunt coemeteria. Adde perſonas tragicas, Gallos pugnantes, teſſeras luſorias, ac ſatis amplam ejus generis ſegetem ex interiori Mythologiae

ſtianam Epigraphen: *Amplificam ſequitur vitam dum caſta Aphrodite, Fecit ad aſtra viam, Chriſti modo gaudet in aula.* *Aphrodiſium* habet Kal. Marm. Neap. edente Mazochio p.284. ad diem IV. Non. Maj.

(44) Pallad. in vita Chryſoſtomi.

(45) In Martyrol.

(46) Miſcell. tom. 2. p. 92.

[47] Cujuſmodi ſunt *Iovinus*, *Iovinianus*, *Cinthia*, *Lucina*, *Apollonia*, *Sylvanus*, *Minerva*, *Dionyſius*, aliaque innumera. Sed & per Genios, Deoſque juraſſe olim Chriſtianos docet Tertullianus lib. de Idol. c. 21. *Ceterum conſuetudinis vitium eſt Mehercule dicere, Medius Fidius, accedente ignorantia quorumdam, qui ignorant jusjurandum eſſe per Herculem.*

[48] Fabret. p. 548. X. Accedit Nilus Martyr apud Ruinartium.

[49] Bonarr. ad Vitr. Fragm. p. 6. fig. 1. Bold. lib. 2. c. 12. p. 465. Aringh. lib. 5. c. 3. p. 450.

Digitized by Google

logiae penu depromptam [50]. Scio equidem Chriſtianis in teterrimam rerum aſperitatem conjectis per temporis, pecuniaeque anguſtias nova ab inchoato marmora effingere non ſemper licuiſſe, ac detractas ab Ethnicorum ſepulchris marmoreas tabulas pro ſuis uſurpaſſe: atque ab ea eſt cauſſa, cur non paucos offendas Catholicorum lapides, in quorum averſa parte profanae proſtant inſcriptiones [51]; at id ipſum certe neſcio cui Fidelium ignorantiae vertas, quod cum Chriſti Monogrammate, ac ceteris Eccleſiaſticae communionis emblematis heterodoxa iſthaec, prope ut olim in Alexandri Auguſti larario, conſociata adſederint Numina.

XI. Huc facit ineditum marmor, quod ſummae ſpei juvenis Damianus Montinarius (eum nobis importuna mors non ſine bonorum lacrymis invidit) ſuis ipſe oculis vidiſſe, & quae ſua erat in hoc Antiquitatis genere ſcientia, diligentiſſime exſcripſiſſe ajebat: HEIC. CESQVET. (52) B. M. [53] ALEXANDER. THEOPHILA. M. F. B. M. [54] P. inferne vero: NVI SI. Pri-

[50] Vide Bold. atque Aringh. paſſim.

[51] Bold. lib.2.c.10.pag.452.

[52] *Ceſquet* pro *Quieſcit* cum frequentiſſime occurrat, non tam quadratarii inſcitiae, quam illius aetatis dialecto tribuam. Idem de *Innofito* pro *Neofito* dicas, *annus* pro *annos*, atque aliis: haud enim ſit veriſimile lapicidas pleroſque in unum offendiſſe: quod & adnotare libuit, ut a protrita illa Eruditorum querela abſtineamus, qua ſcalptores tertio quoque verbo reos peragunt.

(53) Cave cum Mabillonio De Cultu Ss. Ignotorum c. 6. credas B M. h. e. *Bonae Memoriae* Chriſtianorum tantummodo fuiſſe: quippe ſexcentas, ſi id agerem, adducere poſſem Ethnicas inſcriptiones, quibus hujuſmodi comparet formula. Immo & ad vivos aliquando pertinuiſſe conſtat. At vero quis riſum cohibeat, quod Bonfantius ſigla illa B. M. ſpreta vulgari interpretatione, quam fortaſſe viliorem exiſtimavit, *Beatum Martyrem* intelligat? Nempe bonus vir hac via Martyrum centurias multo penore locupletavit. Vide Muratorium Antiqu.Ital.Diatrib.58.

[54] Mazochio ceteroquin ad miraculum eruditiſſimo, ac Neapolitanae, atque adeo Europeae Litteraturae ornamento ſingulari, dare

Primo quidem intuitu ſubjectas litteras NVI SI *numerum ſextum*, aut *ſeptimum* interpretabar: uſuveniſſe enim accepimus, ut marmoribus numeri ad deſignandos loculos apponerentur. At non mediocre negotium faceſſebat vox illa *numerus*; quippe columbaria numeralibus tantum notis ſignificari in more fuit. Niſi quod titulo forte fortuna inverſo, mutatae illae ultro ſe mihi dant litterae IS IΛN. Statim manum de tabula: diutius enim dubitandum non fuit, marmor Ethnico homini deſtinatum, ac dIS MANibus inſcriptum in Chriſtiani manus incidiſſe, quem quum de profanis illis litteris ſcrupulus invaſiſſet, antequam ſacro uſui addiceret, eas quaquaverſus abradere ſtuduit; quod cum laborioſi eſſet operis, ſatius duxit marmor invertere, ut ſemiraſae illae, ac veluti fugientes emerſerint litterae NVI SI, ceteris elementis fricatu prorſus deperditis. Heic παρέργως ſcias laudati Montinarii, quoniam huc ſermo irrepſit, ſepulchrales titulos ferme viginti ineditos in forulis deliteſcere, quorum ille ſub funus, pro ſua erga me voluntate, ſupremis veluti tabulis heredem ſcripſit ex aſſe. Eos autem in mea Diatriba: DE VSV, AC PRAESTANTIA INSCRIPTIONVM IN RE ECCLESIASTICA publici juris me facturum ſpondeo: ea vero non niſi poſteriores auctoris manus praeſtolatur, ut vitali aura frui poſſit.

XII. Agmen claudant hebdomadae dies, quos Aſtrorum nominibus, veluti *Solis*, *Lunae*, *Martis* Ethnicorum inſtar Chriſtianis in lapidibus vocari ima docebit pagina [55]. Atqui ſcimus vel primis Eccleſiae ſaeculis

dare tamen non poſſum, quod *Benemerentis* Epitheton Chriſtianorum διοριστικόν eſſe adfirmet in Epit. Hil. Nam profanae illud etiam prae ſe ferunt inſcriptiones ἀνὰ κινις.

[55] Integram eorum nominum meſſem alio loco expendam: heic prae-

lis ſingulos dies Eccleſiaſticis nominibus jam donatos: Nam de *κυριακῇ*, praeter Apocalypſim [56], teſtis eſt S. Ignatius Martyr Antiochenus [57], adhaec Apoſtolicae, quas vocant, Conſtitutiones [58], Apoſtolorum denique Canones [59]. Mitto Barnabam, qui *ὀγδόην ἡμέραν* [60], ac Polycarpum, qui *μέγα σάββατον* nominat; necnon vetuſtiſſimam, noſtraeque ſupparem Epigraphen [61]: ΕΤΕΙ . ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ . ΚΑΙCΑΡΟC . ΤΩ . Α . ΑΡΧΗ . ΑΙ . ΚΥΡΙΑΚΑΙ . ΤΟΥ . ΠΑCΧΑ . ΚΑΤΑ . ΕΤΟC . Dionyſius denique (62) Corinthius, datis ad Soterem Romanae Vrbis Epiſcopum litteris, apertiſſimam facit diei Dominicae mentionem.

XIII. De reliquis hebdomadae diebus teſtes locupletiſſimos in promptu habeo. Nam *δευτέραν, τρίτην, καὶ πέμπτην ἡμέραν* habent Apoſtolicae (63) Conſtitutiones:

praeſtat vix ſpicilegium facere. *Solis diem* habet Gor. t. 1. p. 168. Fabr. c. 10. p. 738. Bold. lib. 2. c. 3. p. 343. Lup. p. 101. & 102. Oder. 357. *Lunae* Don. ex edit. Gor. XX. 56. Oder. p. 265. Murat. 1830. 1. & 1819. 6. *Martis* Murat. 1863. 9. & 1865. 4. *Mercurii* Grut. 1050. 5. & 1054. 8. De Orville in Sic. p. LXIII. 4. *Iovis* Lup. 18. Fabr. 577. c. 8. Noris in Notis ad Faſt. Conſ. Anon. Bold. p. 413. Grut. 1054. 8. Lup. 102. *Veneris* Maffejus Muſ. Ver. inter Chriſtianas 5. p. 183. Fletwod 412. 4. Murat. 1835. 3. 1854. 10. 1855. 4. Lup. 19. & 101. Scalig. de Emend. Temp. Grut. 1053. 4. Bold. lib. 2. c. 6. p. 401. 408. Gud. 367. 1. *Saturni* denique Bold. lib. 1. c. 19. p. 84. Bianch. in Proleg. ad Anaſt. tom. 2. p. 68. Lup. p. 18.

[56] Cap. 1. v. 10.

[57] Epiſtola ad Magneſianos apud Cotel. PP. Apoſt. p. 2. tom. 2. p. 9. & p. 57. 9. Id. ad Philipp. §. 13. p. 119.

[58] Lib. 2. c. 59. p. 270. & 271. lib. 3. c. 6. p. 282. lib. 5. c. 20. p. 331. lib. 7. c. 30. p. 375. & ib. c. 36. p. 379. & 380. denique lib. 8. c. 33. p. 419.

[59] Can. 56. p. 450.

[60] Ep. Cathol. §. 15. p. 47. Vide ibi doctiſſimas Cotelerii, ac Menardi notas. Sed de Polycarpi *Magno Sabbato* adi Mazoch. ad Kal. Neap. tom. 1. p. 68. & fuſius tom. 3. p. 943. & ſeq.

[61] Refert Suicerus ad vocem *Κυριακή*.

[62] Apud Niceph. lib. 4. c. 8. p. 293. At vero Nicephorus ipſe lib. 7. c. 46. p. 515. quique ex eo profecit Ang. Politianus Miſcell. lib. 8. ejus nominis auctorem faciunt Conſtantinum. Fortaſſe doctiſſimis viris illud fraudi fuit, quod Conſtantinus ejus Diei cultum reſtituerit, referente Euſeb. Sozom. aliiſque.

[63] *Δευτέραν* nempe lib. 5. c. 13. &

nes: hinc *μεγάλη πέμπτη quinta dies*, quae proxime Paſcha antecedebat. Τετράδα vero, *παρασκευὴν*, καὶ *σάββατον* multo frequentius antiquiſſimi (64) Eccleſiae Scriptores. Age, quem latent Τετραδῖται *Sabbatiani*, quod in Paſchatis feſto die, ceu Feria quarta jejunarent? Quem *μεγάλη παρασκευὴ* dies, quo Dei filius cruci eſt adfixus? *παρασκευὴν* vero *προσάββατον* appellat Epiphanius (65); & Sabbatum *ἑβδόμην ἡμέραν* (66) Apoſtolicarum Conſtitutionum Auctor. Integrum denique dierum conſpectum habes apud Tironis, & Senecae Notas penes Gruterum in calce Inſcriptionum.

XIV. Poſtremas hac in fabula agat nuperus Beneventi Scriptor (67), qui ut primaevos Fideles ab Ethniciſmi ſuſpicione eximat, *Deorum Manium* invocationem prorſus *ἀδιάφορον* dicit: *credat Iudaeus Apella*. Id vero ſolidiſſimis rationum momentis confirmaſſe cenſet, quod parta demum Eccleſiae pace Conſtantius ſepulchra dixerit *Manium aedificia* (68), ac ſub Theodoſio iterum de *Manibus* (69) mentio occurrat. At ecquem latet *Manium* nomine nonnumquam puras defunctorum animas (70) venire? Quid ergo cauſſae eſt, cur miremur

 ab

& lib. 7. c. ult. Τρίτην vero lib. 5. c. ult. Πέμπτην denique lib. 7. c. 24.

[64] S. Ignat. ad Philipp. c. 13. p. 119. Tertull. lib. de Iejun. c. 2. & 14. & adverſ. Marcion. lib. 4. c. 12. Conſtit. Apoſtol. lib. 5. c. 13. 15. 20. lib. 7. c. 24. Can. Apoſtol. 61. adhaec Auctor libri ad Orthodoxos [Iuſtino tribuunt] quaeſt. 61. Clem. Alex. Strom. lib. 7. p. 774. Epiph. hiſtor. compend. pag. 466. Vide Suicerum ad vocem Νηστεία.

[65] Haer. 75 adverſ. Aërium.

[66] Cap. 15. lib. 5.

[67] Is eſt Ioannes de Vita Theſaur. Antiquit. Benev. Romae 1754. tom. 2. ſub finem.

[68] Leg. 4. C. Th. de Sepulchris violatis. Sepulchra autem proprio vocabulo *Aedificia* nuncupari ex binis Gruteri titulis ſolidiſſime confirmat Fabrettus cap. 1. p. 14.

[69] Novel. de Sepulchr. ad calc. C. Th: *Quis neſcit quietos ſollicitari funeſtis auſibus Manes?*

[70] Qua quidem de re poſſem auctoritatum plauſtra congerere, quarum nonnullas produxit Noriſius ingenio magis, quam purpura Eminentiſſimus ad Cen. Piſ. Diſſ. 3. c. 4.

ab Chriſtianis etiam uſurpari? At vero *Manes*, ac *Dii Manes* inter ſe diſtant, quantum aera lupinis. Hos itaque dum nominant Chriſtiani excuſandi quidem, non autem laudandi. Denique e ſequioris aevi Fidelibus fuiſſe adhuc nonnullos Ethnicarum quarumdam conſuetudinum tenaciſſimos, ne alienarum opum expilator traducar, pluribus evincunt Muratorius, ac Thiers (71). Atque haec in *Θεῶν καταχθονίων* gratiam dixiſſe ſufficiat.

V. 1. & 2. ΝΕΟΦΙΤΩ

XV. *Neophyti* (72) nomen licet aliunde, quam Chriſtiano ex fonte (73) derivari nequeat; Chriſtiana tamen Gruteri, Fabretti, Reineſii, Muratorii, aliorumque, quod equidem ſciam, non habent marmora. In binis enim, quas Gruteriana habet Sylloge Inſcriptiones, quidquid Sca-

3. c.4. At ne ultra inſcriptionum cancellos progrediar, Grut. 718. 1. *Obteſtor Manes meritae, ſanctaeque patronae*. Ferret. Muſ. Lapid. p. 234. *Vmmidiae Manes tumulus tegat iſte, ſimulque Primigeni vernae, quos tulit una dies*. Fabrett. p.80. n. 96. *Hunc titulum ſocios Manes commune ſepulchrum*. Vide ibi plura.

(71) Murat. Diatr. 59. Antiq. Ital. *De' ſemi delle ſuperſtizioni ne' ſecoli ſcuri d' Italia*. Et Diſſ. 38. *De' Giudizj di Dio, o ſia degli ſperimenti uſati dagli Antichi per indagare i delitti, o l' innocenza delle perſone*; & Diſſ. 39. *del Duello*. Thiers vero abſolutam *De Superſtitionibus* tractationem confecit.

(72) I pro T cum frequentiſſime in lapidibus occurrat, ab producendis teſtibus conſulto abſtineo.

(73) Atqui Gruterus XXXI. 9. *Valerium Neophitum* ex Ethnicorum numero profert; quod quidem prima fronte neſcio quid negotii faceſſiit, ac parum abfuit, quin Valerium in Paradiſum inferrem. Sed cum nullibi alias inter Ethnicos Neophytus audiat; ac ne verbum quidem penes eos, qui ſingulares de Veterum Nominibus tractationes agitant; adfirmare non dubito Valerium noſtrum Chriſtianis majoribus ortum inde cognomen derivaſſe; tum Evangelicae legis pertaeſum ad Ethnicum gregem ſeſe iterum recepiſſe: aut certe in Chriſtianorum contemptum uſurpatum nomen illud dicas; quod & ſexcentis in rebus uſuveniſſe accepimus. Quippe inficiari nemo poterit, vocem illam, ſi vim nominis ſpectes, Chriſtiani prorſus peculii eſſe.

Digitized by Google

Scaliger, ac Fletwod eas veluti per vim ſollicitent, haud umquam extundent, ut *Neophytum* nominum albo accenſeam. Nam prima eſt apud Gruterum 1051. 3. Fletw. 376. 2. & Malvaſ. p. 569. HIC. REQVIESCVNT. DVO. FRATRES. INNOCENTES. CONSTANTIVS. NEOFITVS. QVI. VIXIT. ANNIS. OCTO. M. II. D. VI. DEPOSITVS. III. ID. NOV. CONS. DD. NN. ARCADI. ET. HONOR. AVGG. IVSTVS. FIDELIS. QVI. VIXIT. ANNOS. VII. Ad quam Fletwod: *Non video rationem, cur puer annorum ſeptem Fidelis eſſet, & alter annorum octo Neophytus:* quaſi omnes una debuiſſent aetate baptizari; tum ut ulcus medica manu tractet: *forte*, ait, *erant puerorum cognomina*. At cum illic *Neophytus Fideli* e regione reſpondeat, certo certius eſt cognomina (74) non fuiſſe.

[74] Symbolam heic confert Odericus pag. 267. Sed ut rem conficiat, novis ambagibus implicat in haec verba: *Meliora fortaſſe, qui Albaſpinaeum ſecutus Conſtantium Neophytum vocari vellet, quod Baptiſmate, & Confirmatione ſuſcepta, antequam Euchariſtia donaretur, obierat: Iuſtum autem Fidelem dici, quod Euchariſtiam una cum Baptiſmate, & Confirmatione antequam moreretur, acceperat*. Eo pacto Baptiſma Neophytos, Euchariſtia Fideles faceret; quod nullibi certe, niſi in Oderici officina nuperrime confictum invenies. Age vero, rejectis rivulis, ab ipſis fontibus, quid *Neophytum*, ac *Fidelem* interſit, hauriamus. Νεόφυτον in 1. ad Tim. vertit Beza, & Eraſmus *Novitium*; Chryſoſtomus *νεοκατήχητον, nuper in Fide inſtitutum:* & in c. 3. Iſaiae τὸν νεωστὶ φυτευθέντα, τουτέστι κατηχηθέντα, *nuper plantatum, id eſt in religione inſtitutum*. Theodoret. Τὸν εὐθὺς πεπιστευκότα, *qui jam primum credidit*. Balſamon νεοφώτιστον *recens baptizatum:* Zonaras τὸν ἄρτι ἐξ ἀγριελαίου τῆς ἀπιστίας πρὸς καλλιέλαιον μετεγκεντρισθέντα τὴν πίστιν δηλαδὴ τὴν ὀρθόδοξον: *qui nuper ex oleaſtro incredulitatis in veram oleam, Fidem nimirum orthodoxam inſitus eſt*. Pricaeus denique ex MS Medicaeo προσήλυτον *novitium*. Vides igitur Νεόφυτον, καὶ πιστὸν ambo *Fideles* eſſe, niſi quod ille nuperrime, hic multis retro annis Chriſtianae militiae nomen dedit, ut vix uno Baptiſmi tempore alter ab altero diſtet. Atque hinc habes lepidam noſtri marmoris ἀντίθεσιν, quod cum binos exhibeat eadem in urna adoleſcentulos, natu majorem *Neophytum* eſſe monet h.e.

XVI. Alterum Gruteri marmor eſt pag. 1061. 3. in quo habet *Sylvinum Neophytum*, quem porro Scaliger inter cognominum indices refert; at in ejus ſententiam, niſi teſtes, ac tabulas produxerit, numquam diſcedam (75). Nam *Leonem*, *Ruſillum*, *Sylveſtram* Reineſius (76), *Iovinam*, *Octaviam* Gruterus (77), *Romanum* Paſſioneus (78), *Peticium Habentium* Donius (79), *Viminatem*, *Victorinum* Maffejus (80), atque alii alios paſſim habent, quos *Neophytos* vocant; at nulli certe hactenus in mentem venit, ut novum ex illo ſibi nomen confingerent: quid ergo eſt, quod unum *Sylvinum* egregium praeter ceteros habuerit Scaliger, ut cognomento *Neophytum* adfirmaret (81)? Noſtrum tamen *Neophytum* nomen eſſe, niſi qui meridiana in luce caecutire velit, fateatur neceſſe eſt; quippe ei lapis poſitus eſt. Quae

h. e. recens baptizatum, minorem vero *Fidelem*, h.e. multo ante ſacris aquis immerſum, contra id, quod fieri deberet. Tum ut luſus magis eluceat, eos *Fratres* appellat, non germanos mea quidem ſententia, ſed quo ſenſu olim Fideles inter ſe *Fratres*, atque *ἀδελφοὶ* audire ſolebant. Ceterum aut profer meliora; ſi non, his utere mecum.

[75] Id ipſum de *Benerito Neophito* dicas apud Maffejum Muſ. Veron. 358. 9. *Innocentio Neophito* apud Vignol. Inſcript. Select. p. 333. II.

[76] Rein. Claſſ. XX. 21. 166. 188. *Ruſillum* habet etiam Aringh. tom. 2. p. 173.

[77] Grut. 1054. 1. 1053. 7. *Iovina* eſt & apud Don. XX. 50.

[78] Paſſion. Claſſ. XII. 82.

[79] Don. XX. 64.

[80] Maff. Muſ. Ver. 180. 3. 282. 2.

[81] Ne ſubleſtam mihi fidem quis exprobret, quod ea, quae mihi incommoda ſunt, malitioſus ſilentio premam, ultro fateor, inante diem XIII. Kal. Februarias *Neophytum Martyrem* occurrere. Verum enimvero quum una hirundo ver non efficiat, atque inter frequentiſſimas Chriſtianorum copias vix unus eo nomine miles ſe nobis det, adhuc adfirmari poterat cognomen non eſſe, ac *Neophytum Martyrem* perinde ſe habere, atque *ex Neophyto Martyrem*; quo ſenſu *Neophytum Presbyterum*, atque *Epiſcopum* habent veteres Eccleſiae canones, & quidem frequentiores, quam ut exemplis afferendis immorer. Nunc noſter ei *Neophytus* ad rem auxilio venit, eique veluti porrecta dextera inter nomina ſedere jubet; atque ita quidem, ut eum inde nemo deinde ſubmovere auſit.

Quae quidem eo dixi, quo majus meo marmori pretium irrogetur: inde enim Chriſtiani cenſus tabulae *Neophyti* nomine creſcunt.

XVII. Huc vero maxime pertinet Epigraphe ex iis, quas meae habent ſchedulae, quam quidem ſine piaculo praeterire non poſſem: L. NEOFII . LITTERATI . IN . PACE. Primum L, niſi in Grammaticorum ſcopulos impingere velis, *Locum* reſtitue: patrius enim *Neophyti litterati* caſus recto per ſe ſtare talo non poterit, quin aliud ei nomen auxilio veniat; re ceteroquin in vetuſtis lapidibus (82) valde familiari. *Litteratum* autem heic *litteris illuſtrem* non eſſe opinor. Nam praeterquamquod primaeva Eccleſia ab hujuſmodi laudibus ſuopte ingenio abhorrebat; tum ſi ab litterarum gloria adeo Neophytus hic floruiſſet, ut eo nomine eſſet poſteritati commendandus, profecto de tanto Viro, ac tam de re litteraria merito aut aliquod ad hanc aetatem perennaſſet monumentum, aut certe aliquantula penes Scriptores memoria (83). Malo itaque *litteratum* *στιγματίαν*

[82] Rein. XII. 37. *L. Aur. Florentini*: & XVI. 134. *L. Bardiae Progenitae*. Sert. Vrſ. Mon. Patav. p. 290. *L. S. Q. Vitori Q. F.* primas litteras verte *Locus Sepulturae*. Denique cui non nota ſollemnis illa formula L. D. D. D. *Locus Datus Decreto Decurionum*? *Locum* autem pro ſepulchro uſurpari res vulgatior eſt, quam ut teſtibus egeat. Murat. 1857. 1. *Locus Dec. Cubicularj*: Don. XX. 36. *Locus Valeriani Chartarj*: Rein. XX. 424. *Locus Opportuni Circitoris*: Murat. 1911. 4. *Locus Maſumillae Aurificis cum Sevarino*, & alibi paſſim. Hinc *locum virginem* apud Fabrett. invenies p. 53. n. 309. h. e. *κενοτάφιον adhuc non dedicatum*. Rem plane conficit Grut. 861. 13. *Hoc monumentum, ſive locum*. Vid. Cang. Gloſſ. Latin. ad vocem *locus*; praeſertim vero Mazoch. de Ded. ſub Aſcia p. 145. n. 192. qui hinc factum opinatur, ut in vetere Onomaſtico verbum *loco* tantumdem ſit, quod Θάπτω, h. e. ſepelio. Idipſum habeto de Graeco *τόπος*: vide Cangium ad eam vocem.

(83) Maximum huic conjecturae pondus inde accedit, quod primaevae Eccleſiae Fideles aut ferme nullos, aut certe vix pauciſſimos ab litteris valuiſſe conſtet; quod quidem multa ſunt, quae neceſſario evincunt. I. Divi Pauli,

Ter-

τίαν h. e. *litteris inuſtum* intelligere, quo ſenſu *litteratos* vocat ſervos (84) Plautus. Nempe quum infenſis Chriſtiani nominis hoſtibus id unum opus fuerit, ut nullum ſibi de manibus elabi locum paterentur, quo Chriſtianos homines novis deinceps tormentis afficerent; profecto veriſimile non eſt & huic ſuppliciorum exemplo peperciſſe, quo viliſſimos rerum ſervos, ac milites affligebant (85).

XVIII.

Tertulliani, Arnobii, Hieronymi, aliorumque Chriſtianorum apertiſſimae id ultro fatentium auctoritates. II. Caecilii apud Minucium, Luciani, Celſi apud Origenem, ceterorum denique Catholici nominis hoſtium egregiam Chriſtianis inſcitiam ad nauſeam exprobrantium conſenſus. III. Primorum Fidelium, ſi quid olim chartis commiſerunt, ſtylus ſimplicitatem, atque ἀμουσολογίαν prorſus redolens; cujuſmodi certe prae ſe fert Clemens Romanus, Hermas, Ignatius, Polycarpus, ceteri denique Apoſtolis ſuppares. IV. Chriſtianorum lapidum eximia, ultra quam credi poſſit, barbaries. V. Fidelium frequentia, quos viliſſimas ſordidaſque artes exercuiſſe conſtat, quoſque ineruditis accenſendos ipſa per ſe res loquitur. Hujus certe furfuris ſunt Caligarii, Vnguentarii, Caupones, Pigmentarii, Placentarii, Bajuli, Doliarii, Olitores, Suarii, Copiatae, Velarii, Tonſores, Sutores, Calceolarii, Fenarii, Flaturarii, Lanii, Paſtillarii, Tinctores, Coementarii, Helciarii, atque id genus ſexcenti, quorum ſatis amplam ſegetem Chriſtiana ſuppeditant marmora; tum ſi qui forte nobilium eruderantur lapides, plerumque ſequioris ſunt aevi. VI. Reliquarum etiam artium non mediocris inſcitia: nam quae ad hanc diem ſuperſunt pictae tabulae, aut anaglypha rude admodum ejus aetatis ingenium ſatis arguunt. VII. Denique impervii ipſi Divinorum Conſiliorum tramites ei rei conſentire videntur; cum enim inter imperitos, ſimpliceſque homines, adhaec furentes Gentium catervas adhuc Catholica res magnis auctibus in dies coaluerit, nullus ſupereſt ambigendi locus, Chriſtianae rei molem Divini prorſus Conſilii opus eſſe; atque ejus rei nullam ſibi partem aut divitias, ſumoſaſque imagines, aut denique litteras uſurpare.

(84) Caſ. II. 6. 49. *Si hic litteratus me ſinat*. Apul. lib. 9. *frontes litterati*; Lipſ. legit *liturati*. Petron. Sat. 63. appellat *notum fugitivorum epigramma*. Ceterum ne coctam crambeu recoquam, praeter innumeros, qui de Stigmatiſmo pertractarunt, lege Potter. Archaeol. lib. 1. c. 10. Lipſ. Elect. II. 15. Barth. Adverſ. XLIII. 25. inde enim non parum luminis Chriſtianis etiam Stigmaticis accedet.

(85) Id eo vel maxime, quod reos criminum capitalium, quales certe cenſebantur Chriſtiani, pari jure ac ſervos habebant, ſcilicet poenae ſervos, ut loqui amant Iuriſconſulti. Egregium ejus rei exem-

XVIII. Sed ecce tibi ipſiſſimos Antiquitatis teſtes. De Flaviano enim monet Martyrologium inante diem XI. Kal. Ianuarias: *Romae Sancti Flaviani Expraefecti, qui ſub Iuliano Apoſtata pro Chriſto inſcriptione damnatus, & ad Aquas Taurinas in exilium miſſus illic orans ſpiritum Deo reddidit*. Ad quae quidem verba ſubdit Baronius: *Ejuſmodi ignominia affici ſolitos Chriſtianos Confeſſores docet Pontius Diaconus in vita S. Cypriani, dum ait: quis denique Confeſſores frontium notatarum ſecunda inſcriptione ſignatos, & ad exemplum martyrii ſuperſtites reſervatos incentivo tubae coeleſtis animaret?* (86) Flaviano comites ſe dant Theophanes, ac Theodorus, quorum vultus longo ſcriptionis genere faedavit Theophilus Iconoclaſta (87). At vero vox NEOFII pro NEOFITI id meo quidem judicio non ſuadet modo, ſed & omnino jubet: quis enim lapicidam ceteroquin diligentiſſimum breviſſimo in titulo oſcitantiae inſimulabit, quod I pro T ſcalpſerit? (88) Malo itaque inter-

xemplum ſuppeditat Baſiliſcus Martyr, de quo habent ejus Acta: *Alligaverunt duabus catenis, & collaria impoſuerunt circa collum ejus*. At collaria ſervorum fuiſſe res eſt ſatis protrita. Eorum plura cum appoſitis lemmatis, quibus fugitivi ad dominum revocabantur, refert Fabrettus p. 522. Sed & de Chriſtiano Stigmatiſmo praeter Aringh. lib. 1. c. 26. p. 133. vide Gallonium De Ss. MM. Cruciatibus, cap. 9. & Mamach. Orig. Eccleſ. lib. 3. c. 1. §. 21.

(86) Si quid divinando conjicere poſſum, eos praeſertim ſtigmate inuſtos crediderim, qui a Gentibus ad Chriſtianorum caſtra confugerant: quippe eo ſuppliciorum genere fugitivos praeſertim ſervos, ac transfugas milites afficiebant; & fortaſſe illud ipſum C uſurpabant, quo & vetus *Cave*, & novum Chriſtianorum nomen innuerent.

(87) Refert Cedrenus Comp. Hiſt. in Theophil. Extat etiam apud Metaphraſten Theophanis, ac Theodori Fratrum Epiſtola ad Cyzici Epiſcopum, qua integer martyrii conſpectus exhibetur. Vide & Gallonium ub. ſupra.

(88) Ne cui ſermonem dem, ultro per me fateor I pro T non ſemel occurrere. Sic SIATILIA pro STATILIA habet Bonarrotius *Oſſerv. ſop. i Vetri p.*17. IHALVSA pro THALVSA Lup. p. 115. EI pro ET id. p. 140. Nec ſane quidquam facilius accidere poteſt, quam ut tranſverſa lineola exce-

interjeſto punſto, quod ipſa fortaſſe aetas abraſit, aut certe ſomniculoſi ſcriptoris diligentia non advertit, legere NEOF. II. h. e. NEOFITI BIS (89). Ita integer ſibi conſtat marmoris ſenſus: *Locus Neophyti bis litterati in Pace*. Quod profeſto quum in Neophyti gloriam caderet, ne rei memoria effluereṭ, marmoreo titulo conſignavit noſtri Epigrammatis auſtor.

V. 2. & 3. ΠΡΕCΒΤΕΝΚΩΜΗ

XIX. Profeſto his verbis Ἐκκλησίας ἐν κώμῃ *Vicanae Eccleſiae* Praefeſturam innui, ii per ſe facile intelligent, qui Graecorum locutiones compertas habent. Itaque πρεσβύτερον ἐν κώμῃ perinde habeas, atque ἐπίσκοπον ἐν Γαλατίᾳ, ἐν Καππαδοκίᾳ *Galatarum*, *aut Cappadocum Eccleſiae Epiſcopum* (90).

XX. Atque ecce tibi tertio ineunte ſaeculo Vicanas Eccleſias, & conſtitutos in eis Presbyteros, quae quidem ipſiſſima eſt *Ruralium Paroeciarum* notio. Vides autem vel uno hoc nomine marmor noſtrum quolibet cimelio pretioſius eſſe. Scimus enim Thomaſſinum, Bohemerum, Eſpenium (91), Suicerum, alios denique primi ſub-

excedat; ant certe fallente ſcalpro nnum elementum alteri applicetur. Ea de cauſſa invenies I pro L, E pro F. Sed cum perbelle explicari poſſit Epigraphe, neque in ceteris vocibus ſcalptor negligentiae deprehendi poſſit, quid eſt, quod heic tam brevi ſcriptionis ambitu ei ſomnum obrepſiſſe credamus?

(89) II. pro *bis* in lapidibus eſt oppido frequens. Sic IMM. II. *Immunis Bis* apud Grut. 99. 1. II. VOTA *Secunda Vota* 78.6. II. M. *Bis Miles* 546. 3.

(90) Eo ſenſu habes in Concil. Antioch. c. 10. ἐπισκόπους ἐν χώραις: & in Laod. c. 57. ἐπισκόπους ἐν ταῖς κώμαις, καὶ ἐν ταῖς χώραις, *Epiſcopos in pagis*: hinc χωρεπίσκοποι.

(91) Eſpenins part. 1. tit. 3. c. 1. §. 2. & in Supplemento nuperrime edito Neapoli part. 2. traſt. 6. c. 1. §. 1. a primis uſque ſaeculis praepoſitos Eccleſiis Presbyteros contendit: id vero nt evincat, Athanaſii auſtoritatem profert: nimirum tria ſaecula, atque adeo ferme

ſubſellii viros (92), Ruſticas hujuſmodi Eccleſias ad Conſtantini tempora rejicere; qui ſane ſi caput e tumulo tollerent, Neophyto noſtro diem dicerent, eumque a γνησιότητος poſſeſſione dejiciendum pronuntiarent. Cum vero is vix ad luminis auras evaſit, forte fortuna ſe ſuaque omnia meae fidei permiſerit; meae nunc erunt partes, eum ab νοθείας infamia liberare. Paganas itaque Eccleſias non modo ad ea tempora non referendas exiſtimo, quibus Chriſto honorem publice exhiberi per Conſtantinum licuit; ſed earum nonnullas ab ultimis ipſis Apoſtolorum temporibus derivandas: ceteras hac illac identidem pro re nata excitatas; donec quarto demum Eccleſiae ſaeculo omnes omnibus in locis conſtitutae fuerint; atque ita quidem, ut ab vicanis ad urbicas *παροικίας* deventum ſit.

XXI. Et re quidem vera illud ſatis conſtat, Catholicam veritatem ab ipſis Chriſtianae rei incunabulis non per urbes tantum, & conſpectiſſima regionum loca, ſed & per interiores vicos, pagoſque brevi temporis ſpatio diſſeminatam (93). Quod quidem, quoniam omnis hinc cauſſa pendet, ſolidioribus rationum momentis con-

me quatuor uno hauſtu abſumpſit, ut vel quadrigentis retro annis natam Eccleſiam adhuc infantem exiſtimaverit. Profecto, Eſpenio judice, eam noſtra aetate vix adoleſcere credas.

(92) Vt ſuus autem cuique ſtet honor, Dominicus Cavallarius Inſt. Iur. Can. part. 1. c. 16. §. V. ab tertio medio ſaeculo Rurales Eccleſias derivat. Illum autem honoris gratia nominare hic libuit; quippe eo familiariter utor antiquae fidei homine, & Canonum ſupra fidem doctiſſimo; cujus quidem Canonicas Inſtitutiones Eccleſiaſticae Antiquitatis promptuarium rectius dixeris. Binghamus vero Orig. Eccleſ. lib. 9. c. 8. *παροικίας* altius repetit; ſed rem innuere potius, quam probare videtur.

(93) Atqui Salmaſius de Epiſcopis pag. 103. *Ad pagos*, ait, *quod attinet, & κώμας, Apoſtolorum ſaeculo vix putem in his Eccleſias aliquas eſſe fundatas, cum vix tanta eſſet Fidelium copia, ut per pagos quiret propagari. . . Tempore itaque Apoſtolorum per ſolas civitates religio Chriſtiana pangebatur.*

firmare praeſtat, quantum commentarioli ratio patitur.

XXII. Primus itaque in ſcenam prodeat Euſebius, (94) qui de Chriſtianorum primordiis ab ipſo Chriſti in Caelos abitu, teſtatur: καὶ δῆτα ἀνὰ πάσας πόλεις τε, καὶ κώμας πληθυούσης ἅλωνος δίκην μυριάνδροι, καὶ παμπληθεῖς ἀθρόως ἐκκλησίαι συνεστήκεσαν: *Per omnes igitur civitates, & vicos Eccleſiae infinita hominum multitudine abundantes, velut areae quaedam frugibus refertae, brevi congregatae ſunt*. Cui quidem ſacri ipſi Scriptores facem praetulerant. Nam Lucas (95): Ἐξερχόμενοι δὲ διήρχοντο κατὰ τὰς κώμας εὐαγγελιζόμενοι: *Exeuntes autem circuibant per vicos evangelizantes*. Adhaec (96) quum diſperſos hac illac Chriſtianos referat κατὰ τὰς χώρας (97) τῆς Ἰουδαίας, καὶ Σαμαρείας, *per vicos Iudaeae, ac Samariae*, uti irruentes Iudaeorum turbines declinarent, ſubdit (98): Οἱ μὲν διασπαρέντες διῆλθον εὐαγγελιζόμενοι τὸν λόγον: *Et qui erant diſperſi pertranſibant evangelizantes verbum*. Sed & luculentius habet de Petro, ac Ioanne

(94) Euſeb. Hiſt. Eccl. lib. 2. c. 3.

(95) Evang. c. 9. v. 6.

(96) Act. Apoſtol. c. 8. v. 1.

(97) Heic autem τὰς χώρας *vicos* eſſe, non *regiones* ipſa per ſe ratio poſtulare videtur: quippe inter obortas tempeſtates, ut inquirentium oculis ſeſe ſurriperent, vicorum latebris potius contineri, quam in frequentiores regiones ſe conjicere debebant. At χώραν non *regionem* tantum, ſed & *vicum* ſignificare teſtantur Thucydides, Ariſtoteles, Demoſthenes, quod & de τῷ χώρῳ patet per Xen. Paed. 7. Hinc χωρίον *villula*; unde & χωρίτης *ruſticus*; & apud Lucianum ἡ χωρῖτις *villica*. Apud Heſiod. χρῆμα ἐγχώριον, *res, quae inter agreſtes agitur*: ubi adverte pro ἐγχώριον alios legere ἐγκώμιον: adeo χώρα, καὶ κώμη ſibi mutuo reſpondent. Atque hinc περίχωροι *vici omnes circa urbem*, Iuriſconſultis eſt *territorium, ſeu univerſitas agrorum intra fines cujuſque civitatis, intra quos juris dicundi jus erat*. Denique cui non noti χωρεπίσκοποι h. e. τῶν χωρῶν ἐπίσκοποι, *vicorum Epiſcopi*; quos quidem Synodus Neocaeſarienſis πρεσβυτέρους ἐπιχωρίους, Antiochena ἐπισκόπους ἐν χώραις, Laodicena ἐπισκόπους ἐν κώμαις dicit. At ne plura, Carthaginienſis Collatio urbium Epiſcopos opponit Epiſcopis ἐν κώμαις, ἢ χώραις *in pagis, viciſque*.

(98) Act. Apoſt. c. 8. v. 4.

ne [99]: Πολλάς τε κώμας τῶν Σαμαρειτῶν εὐαγγελίσαντο: *Multoſque Samaritanorum vicos Evangelio inſtruxerunt*. Denique Apoſtolos ait, inter eos, quibus undique premebantur, periculorum fluctus ad Lycaoniae civitates ſeſe recepiſſe Lyſtram, ac Derben, καὶ τὴν περίχωρον, *& finitimos vicos*; κἀκεῖ ἦσαν εὐαγγελιζόμενοι, *& erant ibi evangelizantes* [100]. Vicorum autem Lyddae, ac Saronae incolas [101] conſulto praetereo, de quibus habet: οἵτινες ἐπέστρεψαν ἐπὶ τὸν Κύριον, *qui converſi ſunt ad Dominum* [102]. Sed & ab Apoſtolis minime ſejungendus Barnabas, qui vel vivens ab eis numquam di-

(99) Ib. v. 25.
(100) Ib. c. 14. v. 6.
(101) Ib. c. 9. v. 35. καὶ εἶδον αὐτὸν πάντες οἱ κατοικοῦντες Λύδδαν, καὶ τὸν Σάρωνα, *& viderunt eum* (Petrum) *omnes, qui habitabant Lyddam, & Saronam*. At vero *Lyddam* vicum eſſe ad occaſum Iordanis teſtatur Ioſephus lib. 20. Antiquit. c. 5. qui eum vocat κώμην πόλεως τὸ μέγεθος οὐκ ἀποδέουσαν; *vicum nulli civitati magnitudine cedentem*. Τὸν Σάρωνα vero vicum eſſe cis Iordanem ab urbe Sarona trans eum fluvium prorſus diſtinctum, ab appoſito maſculino articulo eruunt viri eruditi. Vide ea de re Criticos Sacros.

[102] Solidiſſima vero heic mihi naſcitur conjectura, Apoſtolos praecipuam ingenii vim eo contuliſſe, ut vicanos homines ad Chriſti ovile perducerent; quippe eorum plerique ex vicis erant oriundi. Nam cum quoslibet vel alienos ab heterodoxa labe prohibuerint, quantam pro iis diligentiam adhibuiſſe fatendum eſt, quibuſcum conſanguinitatis juribus obſtringebantur? Anne qui ad ultimos terrarum angulos Catholicam veritatem diffundere ſatagebant, compaganos ſuos in tenebris verſari ſiccis oculis adſpicerent? Immo vero nemo mihi eripiet, in reliquis etiam orbis partibus illuſtrandis eo potiſſimos induſtriae ſuae nervos intendiſſe, ut vicis Evangelicae lucis radios inducerent. Ita enim natura comparati ſumus, ut adverſus eos, quibuſcum patriae, aut artis conditione conjungimur, ſimus neſcio quo pacto procliviores. At vero Apoſtolos vicanos homines fuiſſe, explorata res eſt. De Ioanne Auctor Notitiae Evangeliſtar. MS. in Cod. Laurent. qui quidem Theophilactus eſt: καὶ γὰρ δὲ καὶ ἡ πατρὶς αὐτοῦ εὐτελέστη, καὶ ἄσημος, ὡς χωρίον εἶναι, οὐ λογικῆς, ἀλλ᾽ ἁλιευτικῆς τέχνης: *Etenim patria ejus quoque viliſſima, ita ut eſſet non nobilis, ſed piſcatoriae artis vicus*. Et in Catena Var. PP. in IV. Evangeliſtas MS. in eadem Laurentiana Biblioth. Ioannis patria perhibetur κώμη εὐτελὴς ἀπὸ Βηθσαϊδὰ Γαλιλαίας, *vicus vilis Bethſaidae Galilaeae*. In Conſt. Apoſt. lib. 2. c. 63. Apoſtoli *piſcatores, & agricolae*

diſceſſit. Eum autem complures vicos Evangelicis triumphis peragraſſe plenis buccis eloquitur pſeudo-Ioannes Marcus (103) in ejus Actis.

XXIII. His adſtipulatur Clemens Apoſtolis coaevus (104), qui eos ait *κατὰ χώρας, καὶ πόλεις κηρύσσειν* *per vicos, & urbes praedicare*. Tum ipſemet auctor eſt, Petrum Antiochia Romam uſque frequentioribus urbibus eo conſilio conſtitiſſe, ut illuc ad Chriſti Evangelium ex finitimis urbibus, viciſque gentes confluerent (105). Clementi concinit Prochorus Diaconus, qui de Ioanne: *Per ſeptem menſes circuiens vicos, & caſtella evangelizando verbum inſulam reliquit* [106]. Adde Plinium, ac

lae appellantur; & ex Edit. Boviana *Iudas, & Iacobus* (Cotelerius legit *Iudas Iacobi*) *agricolae* audiunt; ejuſque rei teſtes advocantur Hegeſyppus, ac Tertullianus. In Indiculo Nominum Apoſtolorum MS. ex Bibliotheca Regis Chriſtianiſſimi apud Cotelerium, Bartholomaeus dicitur *paſcuum cultor, ſeu olerum ſator*. Hinc Arn. adv. Gent. 1. Apoſtolos vocat, & quidem pluries *Ruſticos*; Chryſ. Serm. de Pent. *Vinitores*; & Hom. 8. in c. 2. Act. Ap. *Agreſtes fuci expertes*; Petrus Chryſologus Serm. 28. *loco humiles, pauperes cenſu*. Syn. Mediol. an. 671. *Ruricolas*. Vide Lamium *de Eruditione Apoſtolorum*.

[103] Nam ibi praeter compluſculas ignoti nominis terras, occurrunt vici *Iſauria Palaea, Lampadiſtae, Ledrorum, Limnetis*. Vide Mazoch. ad Kalend. Neap. p. 545. & ſeq.

(104) Ad Corinth. I. c. 42.

(105) Sane c. 49. de Geſtis Petri: *Porro cum Petrus Tripolim ingrederetur, multi eorum, qui diſcendi cupidiores erant, ex Tyro, Sydone, Beryto, ac Byblo concurrerunt*. Et Hom. 7. c. 1. Petro *ἀπήντων πλησιόχωροί τε οὐκ ὀλίγοι*, *proceſſerunt obviam finitimi non pauci*. Ac multo quidem luculentius Hom. 12. c. 1. & Epit. de Geſt. Petri 70. Orthoſiam profectos ait, ibique vix unam dieculam commoratos, quod ex Tripolis ſuburbiis eſſet, *πάντων σχεδὸν προακηκοότων τὰ τοῦ κηρύγματος*, *quum omnes fere praedicationem Evangelii prius audiſſent*. Vides hinc ex vicis, pagiſque ad principes urbes undeunde confluere, ibique adeo Chriſtianis dogmatis imbui, ut in pagis commorari ſupervacaneum ducerent Apoſtoli.

[106] Re quidem vera ibidem c. 19. memoratur *Lyphon* vicus, in quo plures baptizavit: & c. 38. *Phlago, ac ceteri deſerti loci*. Illud interim heic advertas, Ioannis vitam pſeudo-Prochoro adſcriptam, etſi nullo penitus diſſentiente, praeter Auct. Bibl. PP. tom. 2. apochrypha ſit, vetuſtiſſimam tamen eſſe. Vidend. Baronius ad an. 44. n. 30. & 99. Voſſ. de Hiſt. Gr.

Digitized by Google

ac Iuſtinum; quorum ille in Epiſtola ad Trajanum (107): *Neque enim civitates tantum, ſed vicos etiam, atque agros ſuperſtitionis iſtius contagio pervagata.* Hic vero Apol. II. (108) καὶ τῇ τοῦ ἡλίου λεγομένῃ ἡμέρᾳ πάντων κατὰ πόλεις ἢ ἄγρους μενόντων ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνέλευσις γίνεται: *Solis qui dicitur die, omnium, qui vel in urbibus, vel in agris degunt, in eumdem locum conventus fit.* Nec certe praetereundus Tertullianus, qui inquit (109): *Obſeſſam vociferantur civitatem in agris, in caſtellis, in inſulis Chriſtianos.* Et alibi (110): *Heſterni ſumus, & veſtra omnia implevimus, urbes, inſulas, caſtella, municipia, conciliabula* (111), *caſtra ipſa, tribus, decurias, palatium, ſenatum, forum: ſola vobis reliquimus templa.* Et (112): *Navigamus & nos vobiſcum, & militamus, & ruſticamur, & mercamur.* Perbelle huc faciunt Luciani martyris Crucem conſtantiſſime confitentis verba (113): *Quae autem dico non ſunt in obſcuro geſta loco, nec teſtibus indigent: pars pene mundi jam major huic veritati adſtipulatur; aut ſi quid in his ſuſpectum videtur, conteſtatur de his etiam agreſtis manus* (114) *ignara figmenti.* Denique Lucianus (115)

Gr. lib.2. Bellarm. de Script. Eccl.

[107] His profecto verbis acceptam refert res litterarum publica doctiſſimam Boehmeri Diatribam *De Chriſtianorum coetibus in vicis, & agris.*

[108] Pag. 98. edit. Colon.

[109] Apol. adv. Gent. c. I.

[110] Ib. cap. 37.

[111] Quid ſibi velint *Conciliabula* aperte ſignificat Iſid. lib. 15. c. 2. *Pagi ſunt apta aedificiis loca inter agros habitantibus. Haec & Conciliabula dicta a conventu, & ſocietate multorum in unum.* Ceterum elegantes de eo vocabulo lautitias meis veluti commodis natas ex intimo Antiquitatis penu ἀρχαιολόγοις guſtandas appoſuit Mazoch. ad Tab. Heracl. p. 399. & ſeq.

(112) Apol. c. 42.

(113) Apud Bolland. tom. I. Act. SS. ad diem VII. Ian. ex Rufino, & Cod. MS.

(114) Primaevos Fideles ab agrorum cultu minime abhorruiſſe ſcimus; eoque factum, ut eorum nonnulli, relicta urbe, in agris habitarent; cujus rei non unum ſpon-

(115) Fidelem quemdam ἐξ ὀρέων παραγενόμενον *ex montibus venientem* refert; ut ibi Chriſtianorum nonnullos habitaſſe fatendum ſit.

XXIV. At vero uberrimam heic ſupra ceteros locorum ſegetem ſuppeditat Euſebius, quem ea de cauſſa in ſcenam iterum prodire cogam. Nam (praeter vicum *Hardaba* (116), cujus νεοφύτους h. e. *recens baptizatos* refert) Chriſtianos ſub Decio in teterrimam temporum aſperitatem adeo conjectos adſerit, ut eorum complures κατὰ πόλεις, καὶ κώμας *per urbes*, & *vicos* (117) fuerint diſcerpti. Adhaec Dionyſium Alexandrinum ſub Valeriano exilio mulctatum ait εἰς κώμην πλησίον τῆς ἐρήμου καλουμένην Κεφρώ, *in vicum ſolitudini proximum*, *qui vocabatur Cephro* (118), quem ſane locum ne fando quidem audiverat: at ibi θύραν ὁ θεὸς ἀνέῳξε τοῦ λόγου: *januam Deus patefecit ad praedicandum*. Sub Gallieno vero (119) occurrunt οἱ διδάσκαλοι τῶν ἐν ταῖς κώμαις ἀδελ-

ſponſorem tibi dabo. Iudae nepotes paterna rura exercentes vitam toleraſſe tradit Euſebius ex Hegeſyppo lib. 3. Hiſt. Eccl. c.20. Id. lib. 6. c.29. auctor eſt, Fabianum Romanae urbis Epiſcopum ex agro Romam adveniſſe: ac lib. 7. c.12. de quibuſdam martyribus ait: τούτους φασὶ κατ' ἀγρὸν οἰκοῦντας, *hos ferunt in agris habitaſſe*, quod refert etiam Ruf. lib. 7. Hiſt. Eccl. c. 2. S. Spiridionem agricolam etiam fuiſſe, & ovium paſtorem teſtatur Sozom. lib. 1. Hiſt. Eccl. c. 11. & Caſſiod. Hiſt. Trip. lib. 1. c. 10. Sed & apud Ruinart. §. 32. *Advenit autem eodem juxta condictum ex vico malo presbyter Fronto ferens annulum ſancti Martyris, quem dederat ei reliquiarum cauſſa, habens etiam ſecum jumentum vino veteri onuſtum: agriculturam enim exercet egregius iſte vir*. Ceterum praeter agriculturae laudes, quas multo ſermone proſequitur Clem. Alex. lib. 3. Paed. c. 10. *Leonem* agricolam habet Fabret. c.8. p.574. *Aſcaſium Ortolanum* Donius ex edit. Gor. Claſſ. XX. p.540. n.76. Bubulcos denique, Colonos, Horrearios, Frumentarios, Olitores, Paſtores, Ruſticos, Vinitores, atque hujus generis alios vetuſtiſſima Chriſtianorum monumenta.

[115] Dial. in Philopatr.

[116] Euſeb. lib. 5. c. 16. vicus hic in Myſia Phrygiae contermina, ex qua oriundus Montanus.

[117] Euſ. lib.6. c.42. ex Dionyſ. Alex.

[118] Id. lib. 7. c.11.

[119] Id. ib. c. 24. ex Dionyſ. adverſus Nepotianum ſchiſma.

ἀδελφῶν, *doctores, qui per ſingulos vicos fratribus praedicabant;* necnon ἐπίσκοποι τῶν ὁμόρων ἀγρῶν, *Epiſcopi vicinorum pagorum* (120). Πορφυρίτης (121) denique, quo quidem in loco non paucos martyrum centuriis acceſſiſſe refert. Quid quod Maximinus, uti Chriſtiani de ſuo cultu non turbarentur, non magiſtratibus tantum, ſed καὶ τοῖς κατ' ἀγροὺς ἐπιτεταγμένοις *Pagorum Praepoſitis* (122) ea de re litteras dedit? Age cui bono id, niſi & in pagis Fideles fuiſſe adfirmes? Hinc vero facile intellectu eſt, cur Licinio imperante (123) eo loci deducta res fuerit, ut μὴ ὅτι γε πόλιν, ἀλλ' οὐδὲ χώραν, οὐδ' ἐρημίαν οἰκεῖν, *non modo urbem, ſed neque vicum, neque ſolitudinem habitare* daretur. Tum denique compoſita pace Conſtantinus Eccleſiae ad unum reddenda edixit, quae etiam per vicos (124) ſuperioribus annis poſſederat. Quid plura? Dei verbum omnes ad Divinae diſciplinae inſtitutionem liberaliter invitaſſe ait (125), διατριβὰς καὶ διδα-

[120] Id. lib. 7. c.30. ex Actis adverſus Paulum Samoſatenum.

(121) Id. c. 8. de Martyr. Pal. Πορφυρίτην vero quum veterum nemo ne nominet quidem, ne dum urbibus accenſeat, quovis poſito pignore, vicum eſſe contendo.

(122) Id. Hiſt. Eccl. lib. 9. c. 1. Atque hoc quidem in cauſſa fuit, cur falſa illa adverſus Eccleſiam Acta, uti omni ex parte innoteſcerent, κατὰ πάντα τόπον ἀγρούς τε, καὶ πόλεις, *per omnem locum agros, & urbes* per nundinas proponenda curarint Chriſtiani nominis hoſtes apud Euſeb. lib. 9. c. 5. In Actis Iuſtini Martyris: Ἐν τῷ καιρῷ τῶν ἀνόμων ὑπερμάχων τῆς εἰδωλολατρείας προστάγματα ἀσεβῆ κατὰ τῶν εὐσεβούντων χριστιανῶν κατὰ πόλιν καὶ χώραν ἐξετίθετο: *Tempore impiorum idololatriae propugnatorum dira edicta contra pios Chriſtianos oppidatim, ac vicatim opponebantur.*

(123) Lib. 9. c. 10. In Actis etiam Theodoti Martyris an. 303. apud Ruinart: *Deerat fugitivis ſalutis locus . . . . per totam quippe vagantes ſolitudinem, & in ſpeluncis, atque cavernis, ut quiſque latebram invenerat, ſe continentes, non poterant diu quidem tolerare eſuriem.* Et Euſeb. lib. 6. c. 42. ex Dionyſ. Alex. epiſt. Τί δεῖ λέγειν τὸ πλῆθος τῶν ἐν ἐρημίαις καὶ ὄρεσι πλανηθέντων; *Iam quid opus eſt commemorare multitudinem eorum, qui in montibus, ac per ſolitudinem aberrabant?*

(124) Lib. 10. c. 5. Adde eumdem in vit. Conſtant.

(125) De laud. Conſtant. c. 11.

διδασκαλίας καθ' ὅλης τῆς τῶν ἐθνῶν οἰκουμένης πηξάμενος· ἔν τε χώραις καὶ κώμαις, ἀγροῖς τε καὶ ἐρημίαις, *inſtructis per univerſum orbem ſcholis, atque auditoriis in regionibus, & vicis, & agris, locisque deſertis:* ut amplius mirari non ſubeat, τίς βαρβάρους, καὶ ἀγροίκους ἄνδρας θανάτου μὲν καταφρονεῖν ἐδίδαξε, *quis barbaros, & ruſticos homines in agris degentes docuerit, ut mortem contemnerent* (126).

XXV. Poſtremo in agmine veluti ſubſidiariae reſtant Apoſtolorum, quas dicunt, Conſtitutiones, & Canones (127), in quibus Ἐκκλησίας ἐν πάσῃ παροικίᾳ *Eccleſias in omni Dioeceſi* plus vice ſimplici videre eſt, quibus non principes tantum, atque urbanas, ſed & rurales videntur innuere. Mitto denique, quae de Catholici nominis vel ad ultimos terrarum angulos incrementis multo ſermone edifferunt quotquot Eccleſiae Faſtos poſteris tradiderunt (128); adeo ut in dubium revocari non poſſit ab ipſis Apoſtolorum temporibus ad Conſtantini aetatem non in urbibus tantum, ſed & per vicos, pagoſque Chriſtianum nomen ſupra quam credi poſſit immenſum creviſſe.

XXVI. Quae cum ita ſe habeant, ecquis inficias ire poterit, Epiſcopos iis, qui in vico degerent ſuos adſignaſ-

(126) Id. ib. c.17.

(127) Can.Apoſt.27. ac 28. παροικία, καὶ αἱ ὑπ' αὐτὴν χῶραι, *paroecia, eique ſubjectae villae*. Παροικίαν vero antiquitus integram Epiſcopalem Dioeceſim ſignificaſſe ex Euſebio derivat Beveregius, ceterique Eccleſiaſticae Philologiae Scriptores; at vero ab eorum auctoritatibus, ne crambe repetita lectores occidam, mihi temperandum in praeſentia duco.

(128) Sit inſtar omnium Iuſt. Dial. cum Tryph. Iud. p. 345. & Tertull. adverſ. Iud. c. 7. *ut jam*, referente Lactantio de Mort. Perſ. c. 3. p.55. *nullus eſſet terrarum angulus tam remotus, quo non religio penetraſſet*. Et Iuſtit. lib. 4. c.26. *nulla gens tam inhumana eſt, nulla regio tam remota, cui aut paſſio ejus, aut ſublimitas majeſtatis ignota ſit*. In eamdem denique ſententiam conſpirant ceteri Scriptores.

ſignaſſe Presbyteros? anne eos, quos immenſa ſollicitudinum contentione luporum fraudibus ſubductos ad Chriſti ovile ſuis veluti humeris perduxerant, ſibi unis reliquiſſe adfirmabimus? atque in tanto debacchantium Ethnicorum furore urbanos homines Paſtorum fidei commiſiſſe, vicanos vero, vix dato Chriſtianae militiae nomine, ſine duce & auſpice, inter irruentes hoſtium catervas petitionibus impune obnoxios objeciſſe? Nec eſt, quod urbium Epiſcopos fratribus in pago conſtitutis ipſos per ſe conſuluiſſe dicas: ex Chriſtiana enim Geographia (129) ſcimus, compluſculos vicos ab principe urbe non paucis milliaribus abſuiſſe; quibus profecto ſi Presbyterum dempſeris, quo pacto in doctrina Apoſtolorum, & fractione Panis, pro eo ac par erat, perſeverarint? eo vel maxime, quod ſtato die (130), atque antelucanis coetibus convenientes, ad Sacram de more Menſam (131) accede-

E re

(129) Singulis Geographiae partibus immorari inſtituti ratio non patitur. At heic adnotaſſe ſufficiat, nonnullas Aegypti Dioeceſes triginta millia paſſuum patuiſſe; immo & alias ferme quinquaginta, uti Carolus a S. Paulo, Myraeus, atque alii veterum Epiſcopatuum deſcriptores obſervant. Illud etiam non praetereundum, quod huc maxime facit, vel remotiſſimos ab urbe vicos, quoad oppidani Magiſtratus jus pateret, ſuburbiis quoque accenſendos. Ita Canopus Alexandriae *προάστειον* dicitur in Actis Concil. Chalced. etſi inde milliaribus XII. diſtaret: quemadmodum apud Procopium Decimus Conſtantinopolis ſuburbium perhibetur, a quo ſtadiis LXX. aberat. Videndus doctiſſimus Iuſtellus Notis in Cod. Can. p. 82.

(130) De Stato Chriſtianorum Die vide Boehmeri Diſſ. I. ad illa Plinii verba ad Trajanum: *Quod eſſent ſoliti ſtato die ante lucem ſurgere. Solis diem* appellat Iuſtinus. *Antelucanos* vero *coetus* praeter allata Plinii verba, habet Tertullianus lib. de Cor. c. 3. quos lib. 2. ad uxor. c. 4. appellat *nocturnas convocationes*. Hinc Chriſtianorum natio Caecilio apud Minutium Felicem audit *latebroſa*, *lucifugax*, *in publicum muta*, *in angulis garrula*, *nocturnis congregationibus foederata*. Et Celſus apud Orig. lib. 1. Chriſtianis *clancularios conventus* exprobrat. Vid. Boehm. Diſſ. II. & Bingh. tom. 1.

(131) Chriſtianos prioribus Eccleſiae ſaeculis nullatenus conveni-re ſolitos, quin Euchariſtico Pane reficerentur, explorata res eſt. In id

re ſolerent; urbanis vero Presbyteris non ſemper ad eos pro lubidine pateret aditus.

XXVII. Adhaec primaevae Eccleſiae, praeſertim Alexandrinae, in more fuiſſe poſitum ſcimus, ut Epiſcopus poenitentes Eccleſiaſticae communioni reſtitueret; Presbyteri vero vix abſente Epiſcopo, aut urgente mortis diſcrimine (132). At vero ſi poenitentibus, qui ab urbe longius aberant aliquid praeter exſpectationem accideret, ut de capite dimicarent, urbanuſne Presbyter (133) continuo arceſſendus, qui Sagunto opem ferret? Itaque primaeva potius Eccleſiae caritas efflagitare videbatur, ut pagis ſaltim ab urbe remotioribus ſuos Epiſcopi conſtituerent Presbyteros, qui, ſi quid urgeret, per ſe ſtatim adeſſent, ac poenitentibus pacem de more largirentur (134): qui quidem vicani Presbyteri Epiſcopo, cui ſub-

id enim Iuſtinus Apol. ad Anton. Pium, Tertull. De Cor. Mil. c. 3. Clemens Alex. Strom. lib. 1. Cyprian. Ep. 12. ceteri ad unum conſentiunt. Eorum auctoritates habentur apud Binghamum lib. 15. c. 8. & 9. & Bevereg. ad Can. Apoſtol. Fortaſſe id ipſum innuit Plinius, quum Chriſtianos antelucanis coetibus Sacramento ſeſe obſtringere ſolitos ait, ne quid mali perpetrarent.

(132) Quid vero Thomaſſino facias de Benef. part. 1. lib. 2. c. 21. §. 5. qui hoc ipſum pro ſe ſtare triumphat? *quod moris*, ait, *inde originem traxit, quod antiquiſſimis temporibus non eſſent Eccleſiae, non Presbyteri, niſi in urbibus, & cum Epiſcopo*: nempe amphora coepit inſtitui, urceus exit: immo vero ſua ipſemet vineta ſuccidit.

(133) Ex Cypriano, aliiſque colligimus, morientibus haud denegatam reconciliationem. Hiſpanienſis vero Eccleſiae diſciplina multo ſeverior, ut ex Illiberitanis Canonibus.

(134) De ſuo quidem tempore teſtatur Epiphanius in haer. Arianorum: Ὅσαι γάρ ἐκκλησίαι τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ὑπὸ ἕνα ἀρχιεπίσκοπον οὖσαι, καὶ κατ' ἰδίαν ταύταις ἐπιτεταγμένοι εἰσὶ πρεσβύτεροι διά τὰς ἐκκλησιάστικας χρείας τῶν οἰκητόρων, πλησίον ἑκάστης ἐκκλησίας αὐτῶν, καὶ ἀμφόδων, ἤτοι λαυρῶν ἐπιχωρίως καλουμένων ὑπὸ τῶν τὴν Ἀλεξανδρέων κατοικούντων πόλιν. *Omnes enim Eccleſiae Catholicae communionis in urbe Alexandrina ſubjectae ſunt uni Archiepiſcopo; ſeorſum vero ſingulis praepoſiti ſunt Presbyteri, propter Eccleſiaſticas civium neceſſitates, habentque domicilia juxta ſuam quiſque Eccleſiam, ſive ad vicos, quos Alexandrini Lauras vocant.*

ſuberant pagi, & ipſi ſubjicerentur, conventiculis tamen ipſi per ſe praeeſſent.

XXVIII. At vero ne propria tantum in pelle quieviſſe me credas, praeſtat veteres ipſos adire, eos certe, qui ſe mihi inter ſcribendum vel feſtinanti obviam dederunt. Ac Theodoretus quidem (135) Pauli ποιμένας, καὶ διδασκάλους *paſtores, & doctores;* τοὺς κατὰ πόλιν, καὶ κώμην ἀφορισμένους, *eos, qui in civitate, & pago deputati, ac ſegregati erant*, intelligit. Adde quod Lucas (136) Paulum, ac Barnabam Presbyteros κατ' ἐκκλησίαν *per ſingulas Eccleſias* conſtituiſſe refert; at vero eodem capite praedicatum ait Evangelium per urbes, καὶ τὴν περίχωρον, *& finitimos vicos*, ut conſtitutos fatendum ſit Presbyteros non in urbibus tantum, ſed & in Eccleſiis ἐν τῇ περιχώρῳ *vicinorum pagorum:* ex Euſebio (137) enim accepimus, frequentiſſimas eo tempore per civitates, ac vicos Eccleſias extitiſſe.

XXIX. Litem vero definire videtur Clemens (138) Romanorum Epiſcopus, ubi ait: Κατὰ χώρας (139), καὶ πόλεις κηρύσσοντες καθίσταναν τὰς ἀπαρχὰς αὐτῶν, δοκιμάσαντες τῷ πνεύματι εἰς ἐπισκόπους καὶ διακόνους τῶν μελλόντων πιστεύειν: *Per vicos & urbes praedicantes conſtituerunt primitias eorum, cum probaſſent in ſpiritu, in Epiſcopos,*

cant. Ipſiſſimum habet Athan. Apolog. 2.

(135) Ad illa Pauli verba Ep. ad Epheſ. c. 4. v. 11. τοὺς μὲν ἀποστόλους, τοὺς δὲ προφήτας, τοὺς δὲ εὐαγγελιστάς, τοὺς δὲ ποιμένας, καὶ διδασκάλους: *Alios quidem Apoſtolos, alios vero Prophetas, alios Evangeliſtas, alios vero Paſtores, ac Doctores.*

(136) Act. Apoſt. c. 14. v. 22.

(137) Vide ſupra § XXII.

(138) I. ad Corinth. c. 42.

(139) Χώρας *vicos* eſſe, non *regiones*, praeter ea, quae ſupra protulimus not. 97. ultro per ſe heic fatetur Boehmerus: quippe certas Eccleſias innuit Clemens, quibus Epiſcopos, ac Diaconos praefeciſſe ait Apoſtolos: at quae ſint *Regionum Eccleſiae* non video, niſi illis verbis μητροπόλεως ſubſidere exiſtimes.

ſcopos, *& Diaconos eorum*, *qui credituri erant*. Quo ſane loco nihil pro Paſtorum in vicis antiquitate ne excogitari quidem poterat accommodatius: ejus tamen ſententiae vis, quoniam contrariae opinionis fautores nimis urget, ne quid dicendum ſuperſit, preſſius inveſtiganda.

XXX. Quippe ut argumenti vim eludant Boehmerus, Blondellus, & contra Petavium pſeudo-Meſſalinus (140) Clementinos hoſce veri nominis Epiſcopos, non autem Presbyteros eſſe contendunt: nempe viros χριπκοπάτους ſpecioſum illud decipit τῶν Ἐπισκόπων nomen. At ſi primi ordinis Praeſules heic intelligas, age, ubi exſulant Presbyteri? anne Epiſcopos tantum, & Diaconos urbibus, ac vicis adſignatos dicas? Atqui ſcimus ab ipſis rei Chriſtianae primordiis tres in Eccleſia ordines fuiſſe (141). Meminerint vero ſcientiſſimi Eccleſiaſticarum Antiquitatum viri, ſecundi ordinis Presbyteros, primo praeſertim, atque altero Eccleſiae ſaeculo, nomine tenus ἐπισκόπους quoque dictos (142); quo quidem

(140) Boehm. de Chriſtian. Coet. In vicis, & agris; ad jus Paroch. & paſſim alibi; David Blondellus de Epiſcopis, & Presbyteris, Salmaſius de Primatu Papae, & de Epiſcopis. His adſtipulantur Dallaeus de Scriptis Dionyſ. & Ignat. Buddeus de Orig. & Poteſt. Epiſcopor. Pfaffius, Drejerus, ceteri denique Presbyterianae factionis fautores. Sed contra hos facto veluti agmine irruunt Morinus, Pearſonius, Beveregius, Bellarminus, Petavius, Hammondus, Dodwellus, aliique.

(141) Tres hominnm ordines in Eccleſia recenſet Euſeb. Demonſtrat. Evangel. lib. 7. c. 11. p. 323. κατηχουμένους, πιστοὺς, ἡγουμένους: ἡγουμένων vero adhuc tres ordines olim fuiſſe monitore non eget. Satis ſit Ignatii verba loco omnium afferre ad Magneſ. n. 6. *προκαθημένου τοῦ ἐπισκόπου εἰς τόπον θεοῦ, καὶ τῶν πρεσβυτέρων εἰς τόπον συνεδρίου τῶν ἀποστόλων, καὶ τῶν διακόνων τῶν ἐμοὶ γλυκυτάτων, πεπιστευμένων διακονίαν Ἰησοῦ Χριστοῦ: Epiſcopo praeſidente Dei loco*, *& Presbyteris loco Senatus Apoſtolici*, *& diaconis mihi ſuaviſſimis*, *quibus commiſſum eſt miniſterium Ieſu Chriſti*. Ad quae vide Pearſonium, Cotelerium, Vſſerium.

(142) Sane Paulus Epiſtolam ad Philippenſes ſcripſit *συνεπισκόποις, καὶ διακόνοις Sacerdotibus*, *& Diaconis*, niſi plures uni Eccleſiae Epiſco-

dem vocabulo eos heic nominare (143) voluit Clemens.

XXXI. Adhaec dum illi alia omnia ſentiunt, profecto Chriſtianam rem ſuſque deque vertunt. Vt enim Sardicenſem Canonem (144) mittam, quo Epiſcopum *ἐν κώμῃ τινὶ, ἢ βραχείᾳ πόλει, in vico aliquo, vel parva ur-*

ſcopos obtrudere velis. Ad quem locum diſerte Chryſoſtomus: οἱ πρεσβύτεροι τὸ παλαιὸν ἐκαλοῦντο ἐπίσκοποι: *Antiquitus Presbyteri vocabantur Epiſcopi*. Et Theodor. ἐπισκόπους δὲ τοὺς πρεσβυτέρους καλεῖ: ἀμφότερα γὰρ εἶχον κατ' ἐκεῖνον τὸν καιρὸν τὰ ὀνόματα: *Epiſcopos appellat Presbyteros: utrumque enim nomen habebant eo tempore*. In eamdem ſententiam loquuntur Theophilactus, & Œcumenius. Et Paulus ad Tit. c. 1. v. 5. *Presbyteros* dicit, quos v. 7. & 9. vocat *Epiſcopos*; adeo verum eſt Presbyteros Epiſcoporum etiam nomine deſignatos. Sed & φιλοπατρίας ergo adnotare libet, S. Aſpremum, quo primum tempore Neapolitanis Neophytis praefectus eſt, vix Presbyterum fuiſſe, uti monet Mazoch. de Cult. SS. Neap. p. 3. c. 1. p. 197. & tamen in ejus Actis *Epiſcopus* dicitur. Anthimus etiam Martyr Presbyter traducitur, ſed Kalendarium Neapolitanum *Epiſcopum* nominat poſtridie Nonas Iunias: vide ibi Mazochium.

(143) Diu equidem haerendum non eſt, cur heic ἐπισκόπους potius, quam πρεσβυτέρους dixerit Clemens. Scimus enim Sacerdotes pro variis officii ſui partibus, diverſis etiam nominibus indigitatos; πρεσβυτέρους quidem ab aetate, ἡγουμένους, καὶ ποιμένας a ducendo, προεστῶτας, προστάτας, προέδρους a praeſidendo, ἱεράρχας a ſacrorum principatu, διδασκάλους a docendi munere, Οἰκονόμους a cura, Διακόνους a miniſterio, ἐφόρους denique καὶ ἐπισκόπους ab inſpiciendo. Heic vero quum de Presbyteris ſermo eſſet, qui pagorum curae praeeſſent, vocabulo magis proprio ἐπισκόπους maluit, quam πρεσβυτέρους nuncupare, quaſi conſtitutos diceret ἐπισκόπους, καὶ διακόνους, *Inſpectores, eorumque Miniſtros*. Ceterum quum illud Clementi conſilium inſediſſet, ut vicorum, urbiumque praeſides uno nomine deſignaret, neceſſe habuit, unum aliquod vocabulum ſubnectere, quod cum utriſque, potiſſimum vero cum vicinioribus apte cohaereret.

[144] Nec eſt, quod quarto demum ſaeculo id lege cautum dicas: quas enim Canonis rationes afferunt Sardicenſes Patres, eas profecto ſuperioribus etiam ſaeculis convenire conſideranti patet. Nam afferunt: καὶ εἷς μόνος πρεσβύτερος ἐπαρκεῖ, *vel unus Presbyter ſufficit*. Cui enim bono Epiſcopum ei loco praeficere, cui vel unius Presbyteri opera ſatis ſit? Praeterea μὴ κατευτελίζεται τὸ τοῦ ἐπισκόπου ὄνομα, καὶ ἡ αὐθεντία, *ne vileſcat nomen Epiſcopi, & auctoritas*; quibus certe vel in ipſa Eccleſiae infantia ſedulo cavendum erat. Accedit, quod Diocceſes non ſolis urbis moenibus, ſed & circumjectis ſuburbiis coaleſcebant. Itaque ſi ſuos vicis adſignes Epiſcopos,

urbe conſtituere non licuit, quem latet Eccleſiam ad civilis πολιτείας normam & ſuam compoſuiſſe (145), ut ibi Epiſcopos aſſignarit, ubi civiles invenerit Magiſtratus? At quae ſunt haec aegrorum ſomnia, ut pagorum magiſtros (146) urbium praeſidibus poteſtate pares adſerant? Itaque, ſicuti vicorum praepoſitos urbicis Magiſtratibus ſubditos fuiſſe ſcimus; ita minores Presbyteros, niſi Antiquitate reclamante, pagis denegare non poterunt: paria quippe utrobique ſunt omnia (147).

XXXII.

pos, jam plures una in Dioeceſi Epiſcopos habebis, quod Apoſtolicis Conſtitutionibus, ac ſanctiſſimis Eccleſiae comitiis adverſatur.

(145) Nempe id adeo verum eſt, ut ſi quid olim, pro eo ac fieri ſolet, de Civili πολιτείᾳ immutaretur, ejus veſtigia continuo & ipſa premeret Eccleſia. Habes hinc oppoſitos Dioeceſium Vicariis Patriarchas, Provinciarum Praetoribus Metropolitas, Vrbium Magiſtratibus Epiſcopos, adeoque Vicomagiſtris paganos Presbyteros.

[146] Scilicet ab ipſo Romae exordio urbana gens ex intervallo, ſive ut civilibus ſeſe ſubduceret tumultibus, ſive ut agrorum cultui otioſius vacaret, finitimos Vrbi campos incolere coepit. Hinc viſum eſt Numae, teſte Dionyſio, ac Plutarcho, ſuburbanum territorium in pagos, vicoſque diſpertiri, eiſque praeſides aſſignare, quos Dionyſius ἄρχοντας, Sabinus apud Euſebium κατ' ἀγροὺς ἐπιτεταγμένους *pagis praepoſitos*, Iuſtinianus παγάρχους, alii *praefectos*, marmora ſaepius *vicorum*, aut *pagorum magiſtros* nuncupant. Compagis vero ſollemnis ea erat regiminis forma, ut ſua haberent ſeorſum conventicula, univerſi tamen Vrbano Magiſtratui ſubeſſent. Videndus de Pago Herculaneo Mazoch. Amphith. Camp. c. 8. p. 148. & in Tabb. Heracll. p. 399. Adhaec Bimardus Diſſ. I. apud Murat. Inſcriptt. tom. I. p. 18. & ſeq.

[147] Atque id adeo certum eſt, ut inde Thomaſſinus ſuam ſententiam ſolide tueri poſſe exiſtimet De Antiq. & Nov. Eccl. Diſcipl. p. 1. lib. 2. c. 22. n. 10. quippe cum Ethnicos aras in vicis, pagiſque nuſquam habuiſſe cenſeat, hinc prono alveo fluere contendit, Chriſtianos Ethnicorum σύστημα adamuſſim ſecutos paganis quoque Eccleſiis caruiſſe. Verum tuo te jugulas gladio, mi Thomaſſine: nam aras in pagis heterodoxae gentes habuere; adeoque vel nolens vicanas Eccleſias ultro fateris. Dionyſ. lib. 4. De Servii Tullii inſtituto: *Vt etiam ruſticanae multitudinis facilius iniri poſſet numerus, per ſingulos pagos aras juſſit dedicari Diis tutelaribus, quotanniſque ibi conventum fieri, & ſacrificium (Feſtum hoc. . . vocatum Paganalia), ſimulque eorum Sacrorum ritus, qui nunc quoque ſervantur, deſcripſit. Ad id ſacrificium, eum-*

que

XXXII. De Apoſtolico tandem aevo poſtremus fidem faciat, qui & primas hac in ſcena egit Euſebius. (148) Hic de Ioanne: Παρακαλούμενος καὶ ἐπὶ τὰ πλησιόχωρα τῶν ἐθνῶν, ὅπου μὲν ἐπισκόπους καταστήσων, ὅπου δὲ ὅλας ἐκκλησίας ἁρμόσων, ὅπου δὲ κλήρῳ ἕνα γέ τινα κληρώσων τῶν ὑπὸ τοῦ πνεύματος σημαινομένων: *Rogatus ad finitimas quoque provincias ſe contulit, partim ut Epiſcopos conſtitueret, partim ut Eccleſias integras diſponeret, ac formaret, partim ut unum aliquem eligeret, atque ordinaret ex iis, qui a Spiritu Sancto ipſis monſtrati eſſent.* Dignus ſane vindice nodus, quique interpretes ad multam diem exercuit. Cui enim bono, conſtitutis Epiſcopis, adhuc unum aliquem per Eccleſias elegiſſe fertur Ioannes? Eas vero ambages, ne alienis plumis indutus videar, acute quidem, at feliciter expedit Salmaſius (149). Nimi

que conventum omnes paganos juſſit in ſingula capita conferre certum numiſmatis genus. Hinc Ovid. I. Faſt. v.669. *Pagus agat Feſtum; pagum luſtrate coloni; Et date paganis annua liba focis.* Sane *Bonam Deam Paganam* habet Don.IV.23. Murat.133.3. Gud.54.4. Phil. a Turre Hiſt.Aquil.p.309. *Iovem Paganicum* Murat. 138. 3. 1098. 5. Mazoch. ad Amph. Campan. p. 148. in Pago Herculaneo. Grut. 21. 11. *Farratium Deum Paganicum* Grut. 1007. 7. Gud. 11.5. *Venerem Ioviam* in Pago Iovo Grut. 59.8. *Iunonem Pagi Fortunenſis* Murat. 15.6. *Genium Vicanum* Murat. 79.7. ut & *Genium Pagi Livi* Murat. 77. 16. *Pag. Aug.* Grut. 1075. 14. *Pagi Tig.*111.14. Denique *Deos Paganos* Gor.tom.2.Inſcr. Hetruſc. p. 343. & *Deos vicorum* Arnob.adverſ. Gent. lib. 3. Immo & per agros ſuis Diis aras poſuiſſe, teſtantur *Ruſtici Dii* apud Tertull. Apol. c. 10. & *Ruſtica Sacrificia* apud Plin. Praef.ad Veſpaſ. Cic. de Legibus lib. 2. c. 8. legem habet: *Lucos in agris habento, & Larum ſedes.* Et Cenſor. de Die Nat. c.1. *Cum agros, atque urbes Deorum munere poſſiderent, partem quamdam templis, ſacelliſque, ubi eos colerent, dicaverunt.* Hinc non raro habent marmora *Deos Campeſtres Sylvanum Agreſtem, Herculem Ruſticum, Lunam Campeſtrem, Nemeſim Campeſtrem, Genium Arvorum,* atque alia. Abaſcantus quoque villicus *Spei Sacrae* aram dedicavit apud Paſſion. Claſ.1. 18. p.7. quippe *Spes alit agricolas.* I nunc, Thomaſſine, & pagis aras, ſi potes, denega.

[148] Euſeb. Hiſt. Eccl. lib. 3. cap. 23.

[149] De Epiſc. pag. 225.

mirum Apoſtolus, qui in id unice adlaborabat, ne quid Eccleſiae commodis deeſſet, cum Vrbes Praeſulibus ornaſſet, ceteris denique Eccleſiarum partibus pro virili conſuluiſſet, ne qui a principe urbe aberant, errorum incurſibus impune caput offerrent, unum aliquem ſecernendum exiſtimavit, cui & hanc vicani gregis partem committeret (150).

XXXIII.

[150] Hinc vero facultas mihi praebetur repellendi alterum Thomaſſini objectum, qui quidem in eo triumphat, quod Apoſtolorum Canones uni Epiſcopo commiſſum Dioeceſium gregem clament, praeterea nemini; atque adeo Clericorum centuriis deturbandum Presbyterum, qui καταφρονήσας τοῦ ἰδίου ἐπισκόπου, χωρὶς συναγάγῃ, καὶ θυσιαστήριον ἕτερον πήξῃ, *contempto ſuo Epiſcopo, ſeorſum conventiculum habeat, & aliud altare erigat*. Nimirum quo non deducit partium ſtudium! quaſi Epiſcopum contemnant vicani Presbyteri, quos Epiſcopus ipſe in ſui regiminis ſocietatem ultro adſciſcit, quibuſque cuſtodiendum gregem tranſmittit; adeoque tantum abeſt, ut quidquam praeter ejus ſententiam peragant, ut potius graviſſimo paſtoralis ſollicitudinis oneri levando ei operam ſuam commodent. At vero, mi Thomaſſine, quoniam paganas Eccleſias Apoſtolorum Canonibus adverſari exiſtimas, quid eſt, quod quarto demum ſaeculo excitatas tute ipſe non deneges? Anne data Eccleſiae pace licuit vel ſanctiores Apoſtolorum Canones teruncii facere? immo vero telum in tuum caput unice caducum retorquere poſſum; quippe quos profers Canones probandis παροικίαις veluti nati videntur. Scimus enim Eccleſiae ſanctiones, praeterquam ubi oblata aliqua exhortaretur occaſio, numquam promulgatas. At, quaeſo, quid ab urbanis Presbyteris timendum erat, ut eorum ergo latos hos Canones dicas? Itaque vicanos potius reſpexiſſe videntur, qui ab Epiſcopo procul, pagiſque praepoſiti, timeri certe poterat, ne vicaria in ſpeciem auctoritate, ſenſim Epiſcopi ditioni ſeſe ſubducerent, paganaſque Eccleſias ſibi prorſus vindicarent; adeoque monendi erant, poenis inſuper coërcendi, ne quid tale tentarent. Ad rem Hieronymus a Coſta Des Revenus Eccleſiaſtiques pag. 26. *Mais lorſqu' il fut neceſſaire d'augmenter le nombre des Egliſes, il y eut ſujet de craindre, que ceux qui gouverneroient ces nouvelles Egliſes ne s'attribuaſſent la qualitè d' Evêques ſe voyant à la tête de quelques Egliſes particulieres. Il falut pour cela ordonner, qu' il n' y auroit, qu' un Evêque dans chaque ville, du quel dèpendroient les Prêtres, à qui l'on commettroit le gouvernement des nouvelles Egliſes, qui dans la ſuite furent nommèes Titres*. Itaque niſi innumera aliunde ſuppeterent pro vicanis Eccleſiis argumenta, ex hoc ipſo Apoſtolorum Canone id perbelle deduci poſſet.

XXXIII. Alterum Eccleſiae ſaeculum binis teſtibus abſolvam. Primus eſt Iuſtinus Martyr (151): Τῇ τοῦ ἡλίου λεγομένῃ ἡμέρᾳ πάντων κατὰ πόλεις, ἢ ἀγρους μενόντων ἐπὶ τὸ αὐτὸ (152) συνέλευσις γίνεται: *Solis qui dicitur die, omnium ſive in urbibus, ſive in agris manentium in eumdem locum conventus fit.* Tum ſingulas προεστῶτος partes diſertis verbis perſequitur; quem de induſtria Epiſcopum, aut Presbyterum dicere noluit, ſed προεστῶτα *Praeſidentem*, communi ſcilicet urbanis, paganiſque Praefectis vocabulo nuncupavit.

(151) Apol. II. ad Antoninum Pium.

(152) Cave illud ἐπὶ τὸ αὐτὸ ita accipias, quaſi ex omnibus pagis Solis die Vrbem conveniſſe credas; quippe & illa confluentium unda cuique ſermonem dediſſet, & hebdomadae ſpatium iis, qui longius aberant, vix ad itum reditumque ſat fuiſſet. Omnes igitur ſtato die eodem in loco aderant, ſed ita quidem ut Vrbani in Vrbe, vicani in pagis, ſuam quiſque in Eccleſiam conveniret. At quoniam huc delapſus ſum, ipſa hortatur res, ut injectum Boehmeri animo ſcrupulum mihi valde importunum evellam. Multo enim ſermone in eo totus eſt, ut villaticas, urbicaſque Paroecias ſine templis nullarenus ſubſiſtere poſſe adfirmet: eo fit, ut cum templa ad quartum rejiciat ſaeculum, inde etiam Paroecias deducat. Ei autem ut faciam ſatis, poſſem templorum originem paullo altius derivare: nam praeter ea, quae Binghamus, Scheltratenus, Medus, Tillemontius, Beveregius, Ciampinius, aliique [illegible] textus ferme decem ros, quod ſciam, hactenus effugerunt, in forulis habeo, qui quidem Chriſtianas ante Conſtantinum Eccleſias neceſſario evincunt. Sed Boehmero id demus, templa ſupparem Conſtantino aetatem ferre; at Paroecias ſaltim paganas adhuc natu majores adfirmo. Anne credet, vicorum ſtare non poſſe Eccleſias, niſi magnificae extruantur Baſilicae, ac tanta illis undeunde comparentur ornamenta, quantis Auguſtorum pietas eas porro auxit? Immo vero ſat eſt, ut νεοπίστοι quantum per temporis, nummorumque anguſtias liceat, poſſint ex intervallo convenire, ac Presbytero praeeunte, ſacras Synaxes agere: id vero domíne fiat, an in templo, an denique alibi, profecto parum intereſt: Eccleſia enim ipſi homines ſunt. Apposite Dionyſius apud Euſeb. lib. 7. cap. 22.: καὶ πᾶς ὁ τῆς καθ' ἕκαστον θλίψεως τόπος, πανηγυρικὸν ἡμῖν γέγονε χωρίον, ἀγρὸς, ἐρημία, ναῦς, πανδοχεῖον δεσμωτήριον: *Quivis denique locus, in quo varias aerumnas ſigillatim pertulimus, ager, inquam, ſolitudo, [illegible] ſtabulum, carcer, inſtar tem-*

XXXIV. Adde quae de Montano refert Euſebius, quem in vico Hardaba (153) ex *νεοπίστων recens baptizatorum* numero *ἐν ἐπιθυμίᾳ ψυχῆς ἀμέτρῳ φιλοπρωτείας immodica primi loci cupiditate captum* ait. Habes heic in vico *recens baptizatos*; habes qui primum inter eos locum tenet: eum vero Presbyterum fuiſſe ipſa ſuadet ratio: ecquem enim, niſi Sacris initiatum *νεοπίστοις* praefuiſſe dicas?

XXXV. Tertio demum Chriſtiano ſaeculo multo plures ſe nobis dant vicanae Eccleſiae, cum nullae prorſus eſſent pagorum latebrae, quas Evangelii lux non pervaſiſſet: tum multo frequentiores, qui Eccleſiae Faſtos tenebris inviderint. Ecce autem Epiphanium (154), qui de medio tertio ſaeculo in haec verba loquitur: *Ἀναχωρήσας δὲ ἔρχεται εἰς κώμην τινὰ τῆς Καρχάρων εἰς Διοδωρίδα καλουμένην, ἐν ᾗ Τρύφων τις ἐπιεικέστατος κατ' ἐκεῖνο καιροῦ ἐτύγχανε τῶν αὐθόθι πρεσβύτερος: Inde diſcedens Diodoridem [pagus is eſt in Carcharis] ſe contulit: ubi Tryphon quidam erat, vir optimus, ac tum loci illius Presbyter.* Profecto unus hic Diodoridis Praefectus liti finem prorſus ponere poteſt.

XXXVI.

fuit. Sive itaque *ὑπερῷα*, ac domeſticas Proſeuchas [quae quidem ſunt Divi Pauli *κατ' οἶκον* Eccleſiae] Iudaeorum more Chriſtianos uſurpaſſe dicas; ſive certas aedes divino cultui unice addictas; ſive Martyrum Sepulchra, Coemeteria, Cryptas; ſive denique quidquid aliud; illud vero verius eſt, ſuos identidem conventus celebraſſe, quibus & ſacra facerent, & Eccleſiae commodis pro re nata proſpicerent. Fateor tamen primaevas illas Chriſtianorum Eccleſias ſimplicitatem prorſus redoluiſſe; eoque nomine *Caſas*, *Columbae domus*, numquam vero *Templa*, *Baſilicas*, *ἀνάκτορα* dictas. Atque hoc quidem in cauſſa eſt, cur apud Minutium Felicem, Origenem, Arnobium, Lactantium Chriſtiani Eccleſias non habere dicantur. Nec certe praetereundum, quod Blondellus obſervat, quo ſemel Fideles convenerant, Eccleſiarum porro nomine deſignaſſe.

[153] Hiſt. lib.5. c.16.
(154) Haereſ.66. n.11.

XXXVI. At omnium, quotquot afferri poſſunt, luculentiſſimus, meo quidem judicio, eſt Dionyſii Alexandrini (155) locus, in quo ſuum Colluthionem uſque exilium referens, optime ſecum actum exiſtimabat, quod locum illum Alexandria non multum abeſſe ſciret; quippe fratrum adſpectu crebrius frui poſſe ſperabat: Ἀφίξονται γὰρ, καὶ ἀναπαύσονται, καὶ ὡς ἐν προαστείοις πορρωτέρω κειμένοις κατὰ μέρος ἔσονται συναγωγαί: *Accedent enim, & ibi commorabuntur, & tamquam in ſuburbiis remotioribus, particulares illic erunt conventus*. Hinc facile per ſe quiſque intelligit, paganis, quos locorum diſtantia urbanis conventibus ſtato die adeſſe non patiebatur, ſua domi, quibus facile intereſſent, comitia habere licuiſſe, ut remotioribus ſaltim vicis ſuas denegare non poſſis Eccleſias. Praetereo heic ejuſdem Dionyſii (156) τοὺς πρεσβυτέρους, καὶ διδασκάλους τῶν ἐν ταῖς κώμαις ἀδελφῶν, *Presbyteros, & Doctores deſtinatos fratribus per ſingulos vicos*. Praetereo Anthimum, ac Maximum Chorepiſcopos ſub Diocletiano, de quibus vide infra [157]. Praetereo compluſcula veterum in eamdem ſententiam teſtimonia, a quibus adducendis commentarioli me brevitas prohibet. Denique (158), cauſſa hac perorata, ne de

 ſen-

(155) Apud Euſeb. lib. 7. c. 11.

(156) Apud Euſeb. lib. 7. c. 24. Fortaſſe reſpexit Apoſtoli ποιμένας, καὶ διδασκάλους h. e. Theodoreto interprete, τοὺς κατὰ πόλιν, καὶ κώμην ἀφωρισμένους, *deſtinatos per urbes, ac vicos*.

(157) Nempe ex eorum Actis id apertiſſime deducitur: *Anthimus autem Presbyter non longe ab Vrbe Roma milliario vigeſimo ſecundo in via Salaria circa Piniani praedia latitabat*; eoque in loco ruſticos Sylvanos. *Cum autem mane facto viderent Gentiles Chriſtianos more ſolito venientes ad eum*: vides hinc ruſticos hoſce penes Anthimi Proſeucham conveniſſe; eoque occiſo, Proconſuli ajebant: *quid prodeſt quod Anthimum occidiſti? ecce Maximus amicus ejus ampliorem populum ad ſe invitat*: en diſerta coetuum Chriſtianorum mentio apud Anthimum primo, dein apud Maximum. Vide Mazoch. ad Kalend. Marm. Neap. tom. 2. pag. 523.

Digitized by Google

ſententia provocare audeant adverſarii, ac Neophyto iterum actionem intendere, uti eum inter ſpurios obtorto collo detrudant; par eſſet, ut accuſatorum calumnias omni ex parte diluerem. Sed ab iis de induſtria ſuperſedeo: quippe ea ſunt, quae aut mole ruant ſua, aut certe ex his, quae ſupra adduximus, quiſque per ſe facile reſpondere iis poſſit.

XXXVII. Atque haec hactenus: non enim de Paroeciis Diatribam adtexere heic in animo fuit, sed de Vicanis Eccleſiis vix ea ſummis labiis delibare, quae marmori illuſtrando ſat eſſent: praeſertim cum de Paroeciarum Origine Poſii Brancacianae Eccleſiae Praefecti Hiſtoriam res litterarum publica ſollicite praeſtoletur; qui utinam fidem ſuam liberet, ac cimelium illud Eccleſiaſticae rei ſtudioſis diutius non invideat: qua enim plurimum valet ſacrae Philologiae ſcientia, ac Critices arte, merito publicam privatamque omnium exſpectationem concitavit.

corraſi patet, Neophytum noſtrum merum Chorepiſcopum fuiſſe. Nullus enim dubito, quidquid alii ſentiant, Chorepiſcopos ab Apoſtolicis inde ductos temporibus veri nominis Presbyteros fuiſſe. Sed ea de re, ne longius ab inſtituto peregrinari videar, aliis, quibus id volupe fuerit, lampadem trado.

V. 3. & ſeqq. ΠPο μιαC ΚΑΛανδων μαρTIΩN
υπατοιC K. BPουττιω ΠPAICεντι τιTΩ
MECτιο εξTRIKATΩ B. . A.
(*fortaſſe heic etiam*
Chriſti Mono-
gramma)
ω.

XXXVIII. Poſtrema haec marmoris verba ita vel meo periculo conſtitue: id enim linearum proportio ſuadet, ac ſollemnis lapidum φρασεολογία. Atque ultimus hic quidem meae fabulae actus ceteris multo brevior erit; quippe luculentior eſt, quam ut commentantis operam requirat. Vt enim τὸ πρὸ [159] praeteream, vix illud obſervatu dignum occurrit, natalem noſtri marmoris diem fuiſſe pridie Kalendas Martias anno CCXVII. quo quidem anno C. Bruttius Praeſens, ac Titus Meſſius Extricatus II. Conſulatum geſſerunt: is vero annus ipſiſſimus eſt ab V. C. DCCCCLXX. Caracalla Augu-ſto

(159) Heic ἐν παρέργῳ advertendum τὸ πρὸ, ubi de Kalendis agitur, non ante, ſed ipſiſſimum deſcriptum diem ſignificare. Ita dum Plut. De Romulo, Romam conditam ait πρὸ ἕνδεκα Καλανδῶν Μαιῶν, perinde eſt, atque *Vndecimo Kalendas Majas*; licet Lappo placuerit *ad XII. Kal. Majas* vertere. Sane πρὸ δέκα Καλανδῶν Ἰουλίων (quo die prima Epheſinae Synodi actio celebrata fertur) vetus interpres *Decimo Kalendas Iulias* reddit; ut πρὸ ὀκτὼ Ἰδῶν Ὀκτωβρίων de Chalcedonenſi vertit: *Octavo Idus Octo*-cas. Sic, ut cetera mittam, orationem, quam Cicero Philip. VI. recitaſſe ait *XIII. Kal. Ian.* & lib. 10. Fam. *Ad XIII. Kal. Ian.* eamdem Philip. V. & XVI. *Ante diem XIII. Kal. Ian.* habuiſſe refert. Sit inſtar omnium ejuſdem Ciceronis locus lib. XVI. Fam. Ep. 5. ad Tironem: *Nos apud Alyziam, ex quo loco tibi litteras ante dederamus, unum diem commorati ſumus, quod Quintus nos conſecutus non erat: is dies fuit Nonis Novembris. Inde ante lucem proficiſcentes, ante diem octavum Idus Novembris has litte*-

ſto, ac Zephyrino Romanae ſedis Epiſcopo. Ita Gruterus pag. 300. C. BRVTTIO PRAESENTE TITO MESSIO EXTRICATO II COS. P.R.C.DCCCCLXX.

XXXIX. Conſulum alterum Metium appellat Pagius [160], non Meſſium. Adhaec Extricatum haud appoſito numero II habent Faſti Conſulares Anonymi; cui amice conſpirant Idatiani, Tyronis Proſperi Chronicon, Aegidius Bucherius, Panvinius, Leunclavius, Noriſius, Goltzius, atque alii. Malui tamen ad Gruteriani marmoris fidem altero hoc honore Extricatum non defraudare. Nec eſt, quod primum ejus Conſulatum in Faſtis non occurrere regerant: ecquem enim latet integrum Conſulum conſpectum noſtra hac aetate adhuc deſiderari? Sic Q. Aemilius Papa An. V. C. 476. C. Valerius Aſiaticus 799. C. Allius Tuſcianus 941. P. Cornelius Anullinus 952. ſexcenti denique II. Conſules occurrunt, de quorum primo Conſulatu volam, aut veſtigium penes Auctores minime deprehendas.

XXXX. Atque haec habui, quae de MVTILO NEOPHYTI PRESBYTERI TITVLO inter ſeveriorum curarum laxamenta tumultuarie corraderem. Quippe, quae meae ſunt apud hoſce Regios Ephebos partes, ita ſemper aliud ex alio praeter exſpectationem intervenit, ut vix ſubſecivae ſuperſint horae, quibus me mihi ſurripere, atque in amoeniori Muſarum domicilio ex intervallo otiari liceat. Vtinam Eccleſiaſticae Philologiae ſtudioſi, in quorum gratiam haec publici juris feci, lubenter excipiant, & ſi qua forte exciderint, aequo animo patiantur. Quidni? *Davus ſum, non Oedipus*.

F I N I S.

Admo-

(160) Diſſ. Hypat. p.226. part. 2. c. 12.

Admodum Rev. V. J. D. D. Benedictus Cervone in hac Regia Studiorum Vniverſitate Profeſſor revideat, & in ſcriptis referat. Datum Neapoli die 24. *menſis Ianuarii* 1770.

NICOLAVS DE ROSA EP. PVTEOL. CAP. MAI.

S. R. M.

DIatribam, cui titulus: *In Mutilum Neophyti Presbyteri Titulum Commentarius*, graviſſimo imperio Tuo ut facerem ſatis, voluptate quanta maxima legi; nec ſane potui, quin Neapolitanae Vrbi etiam atque etiam gratularer, quod Eccleſiaſticae Philologiae ſtudia heic noſtra aetate tam bene floreſcant. Ex Graeco enim, Latinoque fonte eruditiſſimus Auctor uberrimam Chriſtianae Antiquitatis penum depromit, quo non minus *Vicanarum Eccleſiarum* antiquitati, quam ſuae porro exiſtimationi conſulit. Tantum itaque cimelium Eccleſiaſticae rei ſtudioſis diutius non invidendum exiſtimo; eo vel maxime, quod nihil Regiis Iuribus abſonum legenti occurrerit; dummodo tamen meae opinioni graviſſimum judicium Tuum conſpiret. Neapoli IV. Kal. Febr. CIϽIϽCCLXX.

Majeſtati Tuae

Addictiſs. Obſequentiſs.
Benedictus Cervone.

Die 21. menſis Februarii 1770. Neapoli.

Viſo Reſcripto Suae Regalis Majeſtatis ſub die 16. *currentis menſis, & anni, ac relatione Rev. D. Benedicti Cervone, de commiſſione Rev. Regii Cappellani Majoris ordine praefatae Regalis Majeſtatis.*

Regalis Camera Sanctae Clarae providet, decernit, atque mandat, quod imprimatur cum inſerta forma praeſentis ſupplicis libelli, ac approbationis dicti Rev. Reviſoris. Verum in publicatione ſervetur Regia Pragmatica; hoc ſuum.

GAETA. VARGAS. SALOMONI. PAOLETTI.

Vidit Fiſcus Reg. Cor.

Spectabilis Praeſes tempore ſubſcriptionis impeditus; Ill. DE FIORI *non interfuit.*

Regiſtr. fol.
Carulli.

Athanaſius.

Adm. Rev. Dominus D. Salvator Aula S. Th. P. & Herculanenſis Academiae Socius revideat, & in ſcriptis referat. Datum die 11. Ian. 1770.

F. X. EPISC. VENAFRAN. VIC. GEN.

IOSEPH SPARANVS CAN. DEP.

EMINENTISSIME PRINCEPS.

LIbellum ita inſcriptum: *In Mutilum Neophyti Presbyteri Titulum Commentarius*, juſſu Em. T. perlegi; iſque nulla ex parte mihi non ſe probavit. Ingentem enim prae ſe fert qua ſacrae, qua profanae Eruditionis ſegetem; egregiam tum in quovis veterum inſtitutorum genere perſequendo, tum praecipue in re Eccleſiaſtica rimanda, atque illuſtranda dexteritatem; omnia autem ad minime vulgaris Litteraturae trutinam perpenſa, atque exacta. Itaque exiguo licet in ambitu, mirifice tamen Auctoris induſtria, & doctrina, qua ſe dat via, prodit, & ſpatiatur. Cum vero nihil occurrerit, quod vel Catholicae Fidei, vel morum probitati adverſetur, perbene factum cenſeo, ſi ejuſmodi opuſculum, modo ſumma Em. T. Auctoritas annuerit, quamprimum publici juris fiat. Neapoli XIV. Kal. Mart. A. CIↃIↃCCLXX.

E. T.

Addictiſs. Obſequentiſs. atque Obſtrictiſs.
Salvator Aula.

Attenta relatione Domini Reviſoris, imprimatur. Datum die 19. Februarii 1770.

F. X. EPISC. VENAFRAN. VIC. GEN.

IOSEPH SPARANVS CAN. DEP.

Ne graveris, humane Lector, pag. 38. not. 245. ver. 3. pro πολετεία *legere* πολιτεία: *a qua quidem labecula Typographum cetera diligentiſſimum lubenter abſolves.*

VA1
1541733